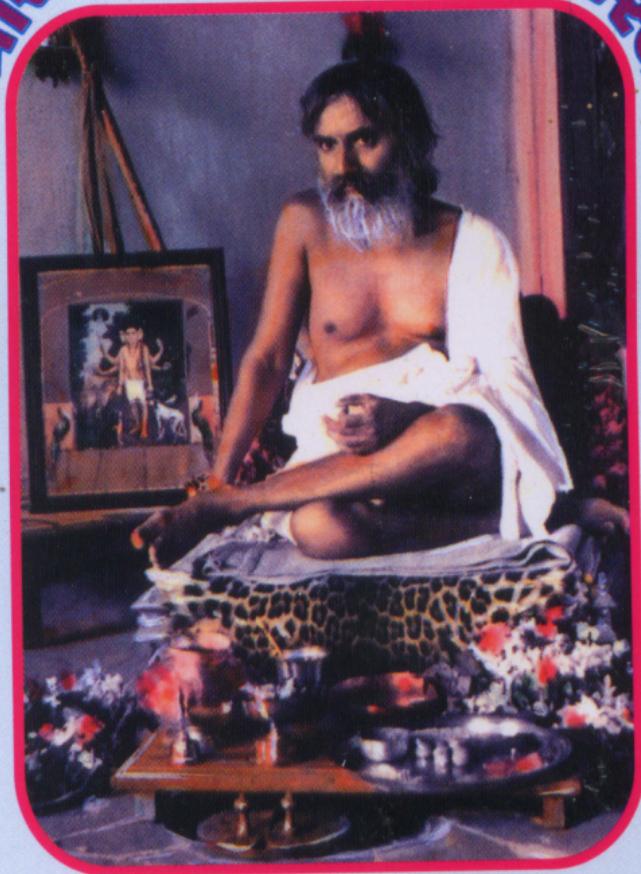

શ્રીરંગ પાદકા પૂજન રિપોર્ટ

લેખક

(બેટ પુસ્તિકા : CD સાથેની)

પ્રા. કુલીન ગ. ઉપાધ્યાય

- પાદુકા પૂજન એ સંતને સન્માનવાની ભારતીય સંસ્કૃતિની ઉત્તમરીત છે.
- કાષવૃત્તિ પાવડી પર તું ખડો સ્થૂલે દિસે, પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ પદ્ધો એ ભુક્તિ-મુક્તિમય લસે.
- કાષ થઈ પાવડી પાંવની તુજ બનું, મૃદુ બની કેશ કાળા પખાળું.
- શ્રદ્ધામાં જેટલી બરકત, તેટલું ફળ જલદી મળશે.
- સાધુતા એ વૃત્તિ છે, વેશ નથી.
- અંતરના ઊંડાણમાંથી કરેલી પ્રાર્થના સમાન બીજું અમોદ્ય બળ એકેય નથી.
- સંતો આરસી જેવા છે. તેઓ પાસે જેવા ભાવથી જશો તેવા જ તમને લાગશે.

રંગ અવધૂત

મુદ્રક	:	અંબિકા પ્રિન્ટર્સ અમદાવાદ. (૦૭૯-૨૫૪૫૩૮૦૪)
ગ્રાફિક્સ	:	શ્રી રવીશ રાજેન્ડ્ર ઉપાધ્યાય ‘રાહાં-રંગપ્રેમની’ આણંદ- ૩૮૮ ૦૦૧. (૦૨૬૯૨-૨૪૮૪૫૫)
પ્રકાશક	:	કાન્તિભાઈ સી. દવે, એ-૧૧ રાધિકા સોસાયટી, મહિનગર- અમદાવાદ-૮ (૦૭૯) ૨૫૩૮૮૭૪૧.
આવૃત્તિ	:	પ્રથમ. પોષ સુદ પાંચમ, ૨૦૬૩. સોમવાર, તા. ૨૫-૧૨-૨૦૦૬.

શ્રીગુરુલીલામૃત અમૃત મહોત્સવ (૧૦૦૮ પારાયણ)

પ્રત : ૧૦૦૦.

લેટ પુસ્તિકા
(પૂજનની C.D. સાથે)

આશીર્વાચન

શ્રીરંગપાદુકાપૂજનની C.D. નીસાથે પાદુકાપૂજન વિશેની પૂરક માહિતી આપતી આ બેટ પુસ્તિકા ખરેખર ભક્તોના હૃદયમાં પૂજન વિશે સાચો સદ્ભાવ જગાવશે એવી શ્રદ્ધા છે. જ્યારે નિષ્કામ ભાવે અને સેવાની વૃત્તિથી કોઈ પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે એમાં ભગવાનની કૃપા ભળે જ છે જે પ્રવૃત્તિને પરિમલયુક્ત બનાવે છે.

શ્રી કુલીનભાઈ દ્વારા તૈયાર થયેલી અને શ્રી કાન્દિતભાઈ દવે દ્વારા પ્રકાશિત થતી આ પુસ્તિકાને બેટમાં આપીને એમણે એક અનુકરણીય ચીલો પાડ્યો છે. પાદુકા અને પૂજન બંને વિશેનું સાહિત્ય ભક્તો માટે ઉપકારક બનશો એવી શ્રદ્ધા છે.

ભક્તો પોતાની અનુકૂળતા અનુસાર જાતે પૂજન કરવાનો અણામોલ લહાવો લેશો તો આચ્યોજકોની મહેતન ફળશે. આ પ્રયત્ન જ સ્વચ્છ આશીર્વાદશ્રી પદ્ધી બીજાના આશીર્વાદની શી જરૂર.

ગુરુમહારાજના આશીર્વાદમાં જ મારા આશીર્વાદ નથી શું?

લિ.
ॐ
પ્રેમ

શ્રી રંગ પાદુકા પૂજન

આપણું એ સદ્ભાગ્ય છે કે પરબ્રહ્મના મૂર્તિસ્વરૂપ
એવા આપણા ગુરુ મહારાજ પ.પૂ.શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજે
આપણાને એમની પાદુકાનું પૂજન કરવાની અનુમતિ આપી.

ચરણ પાદુકાનું પૂજન કરીને આપણો એમનાં આચરણાને
અનુસરીએ, આપણું આચરણ સત્ત્વશીલ કરીએ એવી
અપેક્ષા છે.

‘દેવો ભૂત્વા દેવં યજેત्’ એ સૂત્રાનુસાર આપણો દેવરૂપ
બનીને, રંગરૂપ બનીને દેવનું, રંગની પાદુકાનું પૂજન
કરવાનું છે.

પૂજનમાં અંતઃકરણનો શુદ્ધ ભાવ, શ્રદ્ધા અને નિર્મિળતાનું
જ મહત્વ છે. આર્થિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને પૂજાની
સાધન સામગ્રી લાવીએ તો એમાં કશું ખોટું નથી.

સને ૧૮પરમાં પ.પૂ.શ્રી રંગ અવધૂત ગુરુ મહારાજનાં
પાદુકાપૂજન માટે પૂ. મહિશંકર શાસ્ત્રીજીએ સંસ્કૃતમાં
પૂજા વિધિના શ્લોકો રચ્યા. આ શ્લોકો અતિ હિંદ્ય છે.
સંસ્કૃત શ્લોકો બધાને ન ફાવે એવું બને એટલે

પૂ. ગોવિંદભાઈ ઉપાધ્યાયે પૂ. શ્રીની અનુમતિથી ગુજરાતીમાં
પૂજનવિધિ તૈયાર કરી હતી.

આ CDમાં પાદુકાપૂજનના દરેક ઉપચારમાં પ્રથમ
પૂ. મહિશંકર શાસ્ત્રીજી રચિત શ્લોકોનું ગાન થાય છે, પછી
પ.પૂ. શ્રી સદગુરુ મહારાજ વિરચિત દટપ્રણાતિના શ્લોકોનું
અને અંતે શાસ્ત્રીજીના શ્લોકોનું શ્રી કુલીનભાઈ ઉપાધ્યાયે
કરેલાં પદ્ઘરૂપાંતરનું ગાન કરવામાં આવ્યું છે.

પાદુકાપૂજન શરૂ કરતાં પહેલાં બધી પૂજન સામગ્રી લાવી
એને વ્યવસ્થિત રીતે થાળીમાં ગોઠવવી. (પૂજાપાની ચાદી
આ પુસ્તિકામાં આપી છે).

પૂજન દરમ્યાન શિસ્ત અને શાંતિનું વાતાવરण રહે,
સાંસારિક વાતો ન થાય અને અનુકૂળતા પ્રમાણે ભજન-
સંગીત થાય તો તે ઈચ્છનીય છે. ગુરુ મહારાજ સાક્ષાત्
બિરાજ્યા છે એવો ભાવ રાખીને પૂજન કરવાનું છે. પૂજન
કરનારનાં તન અને મન પૂ.શ્રીનાં ચરણોમાં લીન રહેવાં
જોઈએ.

પાદુકાપૂજનની વિધિને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકાય.

(૧) પ્રાથમિક વિધિ.

(૨) ગણપતિ પૂજન.

(૩) પાદુકાપૂજન.

પાદુકાપૂજન એ મુખ્ય પૂજન છે. આ પૂજન નિર્વિઘ્ને પૂ રુંથાય તે માટે ગણપતિપૂજન છે અને ગણપતિપૂજન પહેલાં કેટલીક પ્રાથમિક પૂજનવિધિ છે.

પાદુકાપૂજનની શરૂઆતની મુખ્ય વિધિ ટૂંકમાં આ પ્રમાણે છે.

એક કપૂરી પાન લઈ, તેમાં ચંદન-કੰકું અલગ અલગ લેવાં જેના વડે ચંદનને તિલક થઈ શકે. ૧. ચંદનને ભાલે તિલક ૨. કંકળા બંધનમું (પુરુષના જમણા હાથે નાડાછડી બાંધવી અને પરિણીત સ્ત્રીના ડાબા હાથે બાંધવી) ૩. દેવતા નમસ્કાર ૪. સંકલ્પ પ. પંચદેવતા સ્મરણ ફ. પૃથ્વીપૂજન ૭. કલશપૂજન ઈ. દીપપૂજન ૯. સૂર્યપૂજન ૧૦. શંખપૂજન ૧૧. ધંટાપૂજન. :- ચોખા કંકુવળા કરવા. ચોખા કલશપૂજન અને ગણેશપૂજન માટે જ જરૂરી છે. પાદુકાપૂજનમાં ચોખાનો ઉપયોગ કરતા નથી.

ધંટાપૂજન બાદ ગણપતિ પૂજન કરવું. ગણપતિ પૂજન આપણે ખોડશોપચાર વિધિ(સોળ ઉપચાર)થી કરીએ છીએ. આમ તો ખરેખર સોળ કરતાં વધારે ઉપચારો કરીએ છીએ પરંતુ મુખ્ય સોળ ઉપચાર આ પ્રમાણે છે.

૧. આવાહન ૨. આસન ૩. પાદ ૪. અદ્યા
૫. આચમનીયમ. ૬. સ્નાન (સ્નાનમાં અનેક પ્રકારનાં
સ્નાન છે: પચાસનાન, દધિ સ્નાન, ધૃત સ્નાન, મધુ સ્નાન,
શર્કરા સ્નાન, ગંધોદક સ્નાન, ઉદૃવર્તન સ્નાન, તીર્થોદક
સ્નાન અને પછી અભિષેક) ૭. વસ્ત્ર ૮. ચઙ્ગોપવીત
૯. ગંધાક્ષત ૧૦. પુષ્પ અને પુષ્પમાલા ૧૧. ધૂપ ૧૨. દીપ
૧૩. નૈવેદ્ય ૧૪. તાંબૂલ, ફળ અને દક્ષિણા ૧૫. આરતી
૧૬. મંત્ર પુષ્પાંજલિ.

આ સોળ ઉપચારમાં પાછલા બે ચાર ઉપચારમાં ફેરફાર જોવા મળે છે. આપણે તો પૂ.શ્રીએ શ્રીગુરુલીલામૃતના
કર્મકાંડના અધ્યાય ૮૧માં દોછરા નં. ૩૧ થી જ૭માં જણાવેલા
ઉપચારો જ સ્વીકાર્ય છે.

ભગવાન ગણપતિના સોળ ઉપચાર જોવા જ સોળ ઉપચાર
પાદુકાપૂજનમાં કરવાના હોય છે. ફક્ત શિલોકો જુદા હોય છે.

પૂજનમાં અમુક ઉપચારો કરવાની પ્રથા છે પણ તેનો સોળ ઉપચારમાં સમાવેશ થતો નથી.

પૂજનમાં જે ઉપચારો કરવાના હોય છે તેની પૂર્વતૈયારીનું અજ્ઞોપવીત ખોલી, ગાંઠો પર અષ્ટગંધ લગાવી તૈયાર રાખવાં, વસ્ત્રો પરથી લેબલ કાઢી નાખી પ્રોક્ષણ કરી અષ્ટગંધ લગાવી તૈયાર રાખવાં, મુખવાસને કપૂરી પાનમાં રાખવા.

પૂજામાં ભાવનું મહિંત્વ જ ધારું છે. ભગવાન ભાવને જુઓ છે. પૂજન કરતાં કરતાં હૃદયમાં દિવ્યભાવો જાગે, ઘરમાં દિવ્ય વાતાવરણ સર્જીય અને પૂજનમાં હાજર રહેનારનું જીવન પણ સુગંધિત થાય તો એ પૂજનની સફળતા ગણાય.

ભગવાન ગુરુ મહારાજ સૌનાં હૃદયમાં બિરાજને પૂજનને દિવ્ય બનાવે એવી શુભેચ્છા.

શ્રી ગણપતિઅથર્વશીર્ષ |

અં નમસ્તે ગણપતયે । ત્વમેવ પ્રત્યક્ષં તત્ત્વમસિ ।
 ત્વમેવ કેવળં કર્તાસિ । ત્વમેવ કેવળં ધર્તાસિ ।
 ત્વમેવ કેવળં હતાસિ । ત્વમેવ સર્વ ખલુ ઈં બ્રહ્માસિ ।
 ત્વમ् સાક્ષાદ આત્માસિ નિત્યં । ॥૧॥
 ઋતં વચ્છિ । સત્યં વચ્છિ । ॥૨॥
 અવ ત્વં માભ્ । અવ વક્તારભ્ । અવ શ્રોતારભ્ ।
 અવ દાતારભ્ । અવ ધાતારભ્ । અવાનૂચાનમવશિષ્યં ।
 અવ પશ્ચાતાત્ । અવ પુરસ્તાત્ । અવોતરાતાત્ ।
 અવ દક્ષિણાતાત્ । અવ ચોર્ધ્વાતાત્ । અવાધરાતાત્ ।
 સર્વતો માભ્ પાહિ પાહિ સમન્તાત્ । ॥૩॥
 ત્વં વાઙ્મયઃ । ત્વં ચિન્મયઃ । ત્વમાનનંદમયઃ ।
 ત્વં બ્રહ્મમયઃ । ત્વં સચ્ચિદાનંદાદ્રિતીયોડસિ ।
 ત્વં પ્રત્યક્ષં બ્રહ્માસિ । ત્વં જ્ઞાનમયો વિજ્ઞાનમયોડસિ । ॥૪॥
 સર્વ જગાદિં ત્વતો જાયતે । સર્વ જગાદિં ત્વતસ્તિષ્ઠતિ ।
 સર્વ જગાદિં ત્વયિ લયમેષ્યતિ । સર્વ જગાદિં ત્વયિ

प्रत्येति । त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलो नभः ।
त्वं चत्वारि वाक्पदानि । त्वं गुणात्रयातीतः । ॥५
त्वमवस्थात्रयातीतः । त्वं देहत्रयातीतः ।
त्वं कालत्रयातीतः । त्वं भूलाधारस्थितोऽसि नित्यम् ।
त्वं शक्तित्रयात्मकः । त्वां योगिनो ध्यायन्ति नित्यम् ।
त्वं ब्रह्मा, त्वं विष्णुस्त्वं रुद्रस्त्वं,
ईश्वरस्त्वं, अग्निस्त्वं, वायुस्त्वं, सूर्यस्त्वं,
चन्द्रमास्त्वं, ब्रह्म, भूर्भुवःस्वरोम् । ॥६
गणादिं पूर्वमुच्यार्य वणादिंस्तदनन्तरम् । अनुस्वारः
परतरः । अर्धेन्दु लसितम् । तारेण रुद्रम् । ऐतत् तप
मनुस्वरूपम् । गक्षरः पूर्वरूपम् । अकारो मध्यम रूपम् ।
अनुस्वारश्चान्तररूपम् । बिन्दुरुतररूपम् ।
नादः संधानम् । संहिता संधिः । सैषा गणोशविधा ।
गणाक ऋषिः । निचूद् गायत्री छंदः ।
गणापतिर्देवता । ॐ गं गणापतये नमः । ॥७

એકદંતાય વિઘ્નહે । વક્તુણાય ધીમહિ ।
તત્ત્રો દંતી પ્રચોદયાત् ॥૮॥

એકદંતં ચતુર્હસ્તં પાશમંકુશધારિણામ્ ।

રદ્દ ચ વરદ્દ હસ્તોર્ભિબાળં મૂષકધ્યજ્મ્ ।

રક્તં લંબોદરં શૂર્પકર્ણં રક્તવાસસમ્ ।

રક્તગંધાનુલિમાંગં રક્તપુષ્પૈઃ સુપૂર્જિતમ્ ॥

ભક્તાનુકુંપિનં દેવં જગત્કારણમરયુતમ્ ।

આવિર્ભૂતં ચ સૃષ્ટયાદૌ પ્રકૃતેઃ પુરુષાત્ પરમ્ ॥

એવં ધ્યાયતિ યો નિત્યં સ યોગી યોગિનાં વરઃ ॥૮॥

નમો પ્રાતપતયે । નમો ગણપતયે । નમઃ પ્રમથપતયે ।

નમસ્તેકસ્તુ । લંબોદરાય, એકદંતાય,

વિઘ્નનાશિને, શિવસુતાય, શ્રીવરદમૂર્તિયે નમઃ ॥૧૦॥

સંકટનાશન ગણેશસ્તોત્ર

પ્રણામ્ય શિરસા દેવં ગોરીપુત્રં વિનાયકં
 ભક્તાવાસં સ્મરેત् નિત્યં આયુઃ કામાર્થ સિદ્ધ્યે । ૧।

પ્રથમં વક્તુંડં ચ એકદન્તં દ્વિતીયકમ્ભ
 તૃતીયં કૃષ્ણપિંગાક્ષં ગજવક્ત્રં ચતુર્થકમ્ભ । ૨।

લંબોદરં પંચમં ચ ષષ્ઠં વિકટમેવ ચ
 સષ્ઠમં વિઘ્નરાજં ચ ધૂમ્રવર્ણ તથાષ્ટમમ્ભ । ૩।

નવમં ભાલચંદ્રં ચ દશમં તુ વિનાયકમ્ભ
 એકાદશં ગણપતિં દ્વાદશં તુ ગજનનમ્ભ । ૪।

દ્વાદશૈતાનિ નામાનિ ત્રિસંધ્યં યઃ પઠેન્નરઃ
 ન ચ વિઘ્નભયં તસ્ય સર્વ સિદ્ધિર્ભવેદ ધ્રુવમ્ભ । ૫।

વિદ્યાર્થી લભતે વિદ્યાં ધનાર્થી લભતે ધનમ્ભ
 પુત્રાર્થી લભતે પુત્રાન્ મોક્ષાર્થી લભતે ગતિમ્ભ । ૬।

જપેદ ગણપતિસ્તોત્રં ષડભિમસ્િઃ ફળં લભેત्
 સંવત્સરેણ સિદ્ધિં ચ લભતે નાત્ર સંશયઃ । ૭।

અષ્ટાભ્યો બ્રાહ્મણોભ્યોશ્ચ લિખિત્વા યઃ સમર્પયેત्
 તસ્ય વિદ્યા ભવેત્ સર્વ ગણેશસ્ય પ્રસાદતઃ । ૮।

દત્તમાલામંત્ર

અં ઈં વિષણુવિચકમે ત્રેધા નિદધે પદમ् ।
 સમૂહમસ્ય પાગુંસુરે સ્વાહા ।
 ત્રીણિ પદા વિચકમે વિષણુરોપા અદાભ્યઃ ।
 અતો ધર્માણિ ધારયન् ।
 તદ્વિષણો: પરમં પદગ્રં સદા પશ્યન્તિ સૂરયઃ ।
 દિવીવ યક્ષુરાતતમ् ।
 અં નમો ભગવતે દત્તાત્રેયાય । સ્મરણમાત્ર-સન્તુષ્ટાય ।
 મહાબયનિવારણાય । મહાજ્ઞાનપ્રદાય । ચિદાનન્દાત્મને ।
 બાલોન્મત્ત પિશાચ વેષાય । મહાયોગિને । અવધૂતાય ।
 અનસૂયાનન્દવર્ધનાય । અત્રિપુત્રાય ॥ અં ભવબન્ધવિમોચનાય ।
 આં અસાધ્યસાધનાય । હ્રીં સર્વવિભૂતિદાય ।
 કોં અસાધ્યાકર્ષણાય । એં વાક્પ્રદાય ।
 કલીં જગત્ત્રય-વશીકરણાય ।
 સૌઃ સર્વમનઃકોભણાય । શ્રીં મહાસમૃતપ્રદાય ।
 ગલો ભૂમણડલાધિપત્યપ્રદાય । દ્રાં ચિરંજુવિને ॥
 વષદ વશીકુરુ વશીકુરુ । વૌષદ આકર્ષય આકર્ષય ।
 હું વિદ્રેષય વિદ્રેષય । ફદ ઉચ્ચાટય ઉચ્ચાટય ।
 નઃ નઃ સ્તમભય સ્તમભય ।

ખેં ખેં મારય મારય | નમઃ સમ્પત્ત્રય સમ્પત્ત્રય |
સ્વાહા પોષય પોષય | પરમન્ત્ર- પરયન્ત્ર- પરતન્ત્રાહિ
ચિદ્ધિ ચિદ્ધિ | ત્રણાન્ નિવારય નિવારય | વ્યાધીન્
વિનાશય વિનાશય | દુઃખં હર હર | દારિદ્ર્યં વિદ્રાવય
વિદ્રાવય | છેં પોષય પોષય | ચિતં તોષય તોષય |
સર્વમન્ત્ર-સ્વરૂપાય | સર્વયન્ત્ર-સ્વરૂપાય | સર્વતન્ત્ર-સ્વરૂપાય |
સર્વપલ્લવ સ્વરૂપાય |

ॐ નમો મહાસિદ્ધાય સ્વાહા ||

મંત્રગર્ભમૃત્યુંજ્યસ્તોત્રમ् ।

- (૧) અંબકું યજામહે સુગંધિંપુષ્ટિ-વર્ધનમ् ।
ઉવરુકમિવ બન્ધનાનમૃત્યોમુક્ષીય મામૃતાત् ॥
- (૨) શરીરે જર્જરીભૂતે વ્યાધિગ્રસ્તે કલેવરે ।
ઓષધં જાળવી-તોયં પૈદો નારાયણો હરિઃ ॥
- (૩) દત્તાત્રેય હરે કૃષ્ણા ઉન્મત્તાનંદદાયક ।
દિગંબર મુને બાલ પિશાચ જ્ઞાન-સાગર ॥
- (૪) મૃત્યુંજ્ય મહાદેવ ત્રાહિ મામ् શરણાગતમ् ।
જન્મમૃત્યુ જરાદુઃખ-સંસારભયનાશન ॥

(નીચેના સ્તોત્રમાં ઉપરોક્ત ચાર મૃત્યુંજ્ય મંત્રો દરેક લીટીનો
પહેલો, પાંચમો, નવમો અને તેરમો અક્ષર વાંચવાથી સાધેલા
જણાશે.)

અંધોહરઃ	શલંગાત્મા	દત્તતેષ્ટો	મૃત્તિકાવૃતઃ ।
બલેદુભીમો	રીતિકર્તા	તાપસો	ચુંજનપ્રિયઃ । ।
કંદાશનો	રેફહર્તા	ત્રેધાભૂતો	જનાર્દનઃ ।
ચન્તા	માયાજનિઃસાક્ષી	ચજોશો	ચજ્ઞાભાવનઃ । ।

જાત્યો	નિર્જરસાં ત્રાતા	હઠયોગી	મહાબલ:	
મહાનન્દો	શીતિભાક્યોર્ધ્વ-રેતા		હાનિસૂદનઃ	૩
હેમાંગશ્વાવિ	- ભૂતિદ્ધનો	ફૃષ્ટટૈન્યશ્વ	હેવરાદ	
સુખદુઃખસમસ્તેજોદો		એડાગાર	- વત્સલઃ	૪
ગંગાસ્નાયી	વ્યાધિર્હિતા	ઉન્નિનિદ્રસ્ત	ત્રાસવર્જિતઃ	
ધિંધિંનાં	ધિયન્ધૂર્તો	મત્સ્ય-શિષ્યો	હિરણ્યમયઃ	૫
પુષ્કરાક્ષો	શ્રસ્તસર્વસ્ત	તાપનો	માંસલઃ સ્વરાદ	
ટિપ્પણી ફૃચ્ય તેજસ્વી		નંદદઃ	શાત્રુજિતપુમાન् કા	
વર્ણા જયેષ્ઠ: કકુબ્વાસા		દર્શનીયો	રજસ્વલઃ	
ધનધાન્યાદિ	લેખશ્વ	દાનશૂરશ્વ	એાટકઃ	૭
નંદનઃ	પાવનઃ શાન્તો	ચજમાનો	ગણોશ્વરઃ	
ઉર્વીધવો	રેચકજાઃ	કર્મકારશ્વ	તંદ્રિહા	૮
વાગંડી ચ ક-ઓદાર્થ -		દિનેશો	જન્મ-કર્મવિત	
રૂગણમિત્રં	ષદઃસારો	ગંભીરો	મતિમાનૃષિઃ	૯
કુમધિકશશ્વ	ધંકુર્વન્	બલભીમશ્વ	મૃતસ્યુરાદ	
મિતાહારી	જાગરૂકો	રણશૂરો	ચુગાન્તકઃ	૧૦
વસા	મધ્યાળુલિક્ષુશ્વ	મુનીશશ્વ	જનાધિપઃ	
બંધૂરો	વીક્યાનશ્વ	નેદિષ્ઠો	રાજસારસઃ	૧૧

ધનુર્વિદ્યા - કૃતોત્સાહો   બાલરૂપઃ સુદુઃસહઃ   ।
 નાત્યાગેન થં ગરછેદ્ધુ   લદ્વાશી ખરમર્દનઃ ॥૧૨॥
 મૃત્યોર્મૃત્યુર્ વૈદ્યરાજઃ   પિનાકી સંહતિપ્રિયઃ ।
 થોરકપ્રભાવો થોગી ચ   શાકાહારી ચ સારદઃ ॥૧૩॥
 મુકુણ્ઠો નયનારામશ્   ચન્દ્રાક્ષિકો રણાજિતઃ ।
 ક્ષીણાખો રાજરાજેન્દ્રો   જ્ઞાતાજ્ઞાતો ભસૂચકઃ ॥૧૪॥
 ચક્ષાધિપો ચદ્મહન્તા ।   નર્મદો ચતુમાનસઃ ।
 માલાધરો એંદ્રધર્મા   સાગરો નાગરઃશુચિઃ ॥૧૫॥
 મૃગાંકિતો હૃઃ સાક્ષાદ ગલનીલઃ   શશાંકભૂત ।
 તાત્ કાત્ હરિઃસદા પાયાદ રડગનાથો   નરાકૃતિઃ ॥૧૬॥
 મૃત્યુંજ્ય સ્તોત્રમિં સમજ્ઞં યો ઐ પઠેન્ત્રિત્યમતન્દ્રિતઃ સન् ।
 ભક્ત્યા ભવેદશુ સ વજ્રદેહી ફલાનુપ્રાપ્તિ ખલુ નિશ્ચયેન ॥૧૭॥
 ભગ્નેસુતન્તો પ્રભવેન્ ઐધો

રસાયનં ચચિદ્વિભક્તિ-શૂન્યમ् ।

ત્રીશાચિદ્વિપાત્રાન્ય ઈહાસ્તિ ત્રાતા ।

નાનાકૃતેર્મૃત્યુમુખાત્પ્રમોકતા ॥૧૮॥

रेवागीतम्

गायति रेवा रव मधुरम् । (२)

हर हर अँ अँ, हर हर अँ अँ

हर हर अँ अँ, हर हर अँ ।

सायं प्रातः प्रातः सायं

हर हर अँ अँ सततभिति ॥

मेकलजाता भनसि विभाता

रौति कलम् किमपीह चिरम् ।

त्वमहमहंत्वं त्वमहमहंत्वं

त्वमहमहंत्वं त्वमहभिति ॥ गायति.

तडिदुजजवल-जलमुखतः स्तौति नीरंगं नाना रंगम् ।

ब्रह्माहं त्वं ब्रह्मैवेदं

जलशीकरवद्भिन्नभिति ॥ गायति.

नर्मदा भातकी जय

ભજન

તારો થાયે સધળે જય જયકાર, ગણપતિ બાપા મોરચા..ટેક.
 રિદ્ધિ-સિદ્ધિના સ્વામી તમે છો
     લાભ ને શુભનો પુત્ર પરિવાર...ગણપતિ.. ૧.
 સગુણા સાકાર વળી નિર્ગુણા નિરાકાર,
     ગજવદન ને છો ઝોકાર...ગણપતિ.. ૨.
 પાપીગણુને સન્મતિ હેજે
     હેજે વ્હાલા! વિમલ વિચાર...ગણપતિ.. ૩.

ભજન

પાદુકા પૂજનનો પ્રારંભ જયાં થાય,
     દૂર થકી અવધૂતજી આવતા દેખાય.....ટેક.
 હે....એક હાથ ઊંચો ને હાથ બીજે લાકડી,
     આવે અવધૂત વહાલા પહેરી પગે પાવડી,
     પાવડીના ખટખટનો રણકો સંભળાય...દૂર થકી.

હે....મંત્રો બોલાય વળી સંકીર્તન થાય જો,
ભાવ અને ભક્તિથી ભજનો ગવાય જો,
અવધૂતી આનંદનો રંગ રહી જાય...દૂર થકી.

હે....ધૂન દિગંબરાની રંગ ગવરાવે,
પાપીગણુ તો બેસી ઢોલ બજાવે,
દટ દિગંબરાની ધૂન મચી જાય...દૂર થકી.

ભજન

આવો આવો દયાળ, સ્વામી દટ કૃપાળ!

હેતે લઈએ ઓવારણા!! ...ટેક.

હેમ ચાંદલિયો નભમાં જો ઊગ્યો(૨)

તારલિયા મુનિગણ સોહાય,

વ્હાલા! મુનિગણ સોહાય...હેતે. ૧.

સિરગુણ નિરગુણ એક અરૂપી(૨)

પિંડબ્રહ્માંડનો બેદ ન ત્યાંય,

વ્હાલા! બેદ ન ત્યાંય...હેતે. ૨.

ઉડે પ્રેમ ગુલાલ ગગનમાં(૨)

અખંડ ઓચ્છવ સધળે આ થાય,

જો જો સધળે આ થાય...હેતે. ૩.

હદ બેહદ બે ડાંડિયો વાગે(૨)

અનહદ વાજાં ઉરમાં ન માય,

વ્હાલા! ઉરમા ન માય...હેતે. ૪.

જે તે ભૂલી ભાન વિલોકે(૨)

જામ્યો રંગ તે કહ્યો ન જાય,

કણુ કહ્યો ન જાય...હેતે. ૫.

ભજન

હૈયામાં હરખ ન માય, સદગુરુપૂજન આજે.

મનકું બહુ હરખાય, અવધૂતપૂજન આજે.

ભક્તો આવો, ભાવિક આવો,

જય શ્રીરંગની ધૂન ભચાવો,

નાચો આનંદે અપાર...અવધૂત. ૧.

પુષ્પો લાવો, હાર બનાવો,
શ્રીગુરુજીને પ્રેમે ચઢાવો,
ગાવો મુખેથી એ ગાન...અવધૂત. ૨.

શ્રીકણ, ફોકણ, મીઠા મેવા,
અર્પો ગુરુને કરીને સેવા,
જાશો જનમનાં પાપ...અવધૂત. ૩.

ગુરુપૂજનનો આવો લ્હાવો,
મૂરખ બની નહિ વ્યર્थ ગુમાવો,
આવો મૂકીને ગુમાન...અવધૂત. ૪.

જીવનમાં આ શુભ પળ મોટી,
એ વિણા જતી સહુ પળ ખોટી,
બાળક ચૂકે ના લ્હાણા...અવધૂત. ૫.

ભજન

ગુરુ ધર આવ્યા, વિધનો સહુ દૂર સિધાવ્યાં...ધૂવ.
બ્રહ્મા હરિછર મૂર્તિ મનોહર, દંડકમંડલુ શોભિત વર^૧ કર,
કંથા કોપીન અક્ષમાલધર^૨, સુરવર ધાયા...વિધનો. ૧.
આનંદાબ્ધિ ઉર છલકાયે, દુઃખનામ કયાંયે ન જણાયે,
આધિ વ્યાધિ સહુ મન ગભરાયે, સુકૃત ફાલ્યાં...વિધનો. ૨.
વાળી સુધા સમ^૩ શી મધુરી આ, જાળો કુસુમો મુખદુમ્બાખરિયાં,
ચિંતા દૈન્ય ઉપાધિ ટળિયાં, મનસુખ પામ્યા...વિધનો. ૩.
સ્વાગતની શી કરું તૈયારી? તનમનધન સહુ તુજ પર વારી!
જ્યાં દેખું ત્યાં તુજ બલિહારી રંગ ચઢાયા!! ...વિધનો. ૪.

---

૧. સુંદર. ૨. કુદ્રાકણી માળા ધારણા કરનાર. ૩. અમૃત જેવી. ૪. વૃક્ષ.

ભજન

જીવનનો વ્યવહાર તને શીખવાડે છે અવધૂત,
 ઘરમાં સ્વર्ग ઉતારવા કાજે વાંચ્ય ગુરુલીલામૃત,
 અમૃતનું પાન કરાવે, સાચું તને ભાન કરાવે.

પદ્થરને તેં દેવ ગણ્યા ને ખર્ચ્યા લાખો ભાઈ,
 માત-પિતાને કાજ કદી ના ખર્ચી તેં રાતી પાઈ,
 દેવ રહે ક્યાંથી રાજુ? ગોઠવી ઊંધી બાજુ... જીવનનો.

પતિ એ મારો પરમેશ્વર એ મંત્ર જ ભૂલી ગઈ,
 મંત્ર જપ્યા બીજા લાખ હજારો ઊંધે રસ્તે તું ગઈ,
 વળે ક્યાંથી તારો દહાડો, સાચા પંથે રે ચાલો... જીવનનો.

એકબીજાને દેવ ગણો^१ એ ભૂત્યા ગુરુ ઉપદેશ,
 દેવને ભૂલી મંદિર પૂજે, વધાર્યા રાગ ને દ્રેષ્ટ,
 વધી જીવનમાં ભાંતિ, મળે તને ક્યાંથી શાંતિ?... જીવનનો.

પાપીગણ્યુ તો રંગચરણમાં મૂકી દઈને શીશા,
 વિનવે વ્હાલા આપી દેજો અંતરના આશિષ,
 કછુલું તારું માનું, સાચા પંથે રે ચાલું... જીવનનો.

ભજન

(રાહઃ અમે મહિયારા રે...)

અમે બાલુડાં રે, રંગ પરિવારના,
રહીશું હળીમળી બેળાં બાલુડાં રે... રંગ.

માત, તાત, બાત, સખા નારેશ્વરનો નાથ છે,
સુખમાં ને દુઃખમાં સદા એનો સંગાથ છે,
હાં રે અમે રંગાની ભક્તિમાં ધેલાં- બાલુડાં રે... રંગ.

રંગાજુ રાજુ રહે એવા કામ કરશું,
રંગાની ભક્તિમાં જીવીશું ને મરશું,
હાં રે અમે રંગાની ભક્તિમાં દૂબેલાં બાલુડાં રે... રંગ.

ભૂખ્યાં ને દુઃખિયાંના આંસુડા લૂછશું,
આપવાનું શિખીને માંગવાનું ભૂલશું,
હાં રે અમે ભરીશું પરિવાર-પ્રેમ-મેળાં બાલુડાં રે... રંગ.

પાપીગણ્યુ રંગ તણો એક જ આધાર છે,
જીવનનાં જંગમહીં એનો જયકાર છે,
હાં રે અમે રંગાના પ્રેમને વરેલાં બાલુડાં રે... રંગ.

યાચનાનુવાદ

પરમાત્મપણે રતિ હે તું પરા, વર નાની બની રંગા! યાચું,
હે ગુરુવર! વર ન અવર યાચું....

જગ જાણીતું તુજ દાનીપણું, દુઃખિયાં ગાતાં સુખનું ગાણું,
સિદ્ધિયુત નવનિધિ નજરાણું, વિલસન્તુ તુજ ચરણો ભાળું.
..... હે ગુરુવર! ૧.

દષ્ટ હરિત રે'તીતારી, વિષયો જાતા જાતે હારી,
તવ શાન્તિ સુધા સાગર ભારી, દુષ્ટો પ્રતિ પણ તું માયાળુ.
..... હે ગુરુવર! ૨.

ભિક્ષા લીધી જનની-કરની, રે'વા ભૂમિ રેવાતટની
તુજ સમ જગમાં કો ઉદાર નથી, હું કૃપણ કહેને કયાં યાચું?
..... હે ગુરુવર! ૩.

બ્રહ્માહરિહરમય તુજ છુદયે, શોભે મૂર્તિ હૈયે અભયે,
કર વરદ અભયપ્રદ છોડીને, દોડીને બીજે કયાં યાચું?
..... હે ગુરુવર! ૪.

આ મરુજલ છે કે છે જલધી? ફિયાધર છે કે પણી છે રસ્સી?
નથી નક્કી કરી શકતી બુદ્ધિ, “મહિં” કાચ મહિં મહીં શું સાચું?
..... હે ગુરુવર! પ.

તુજ ચરિતે વિસ્તીર્ણ યોગીજન, જીત્યાં વાણીથી મૌનિજન,
તપવ્યાં તપથી તેં સૌરજન હે વિજયાગ્રહી! નમવું માથું.
..... હે ગુરુવર! ક.

નિર્જન વનમાં જઈ વાસ કર્યો, તરુ-વલ્કલ-વસ્ત્ર-જટાને વર્યો,
કરદંડ ધર્યો, ભવરોગ હર્યો, વાણીથી પર તું, તુજને નમું.
..... હે ગુરુવર! ભ.

મહિંશાંકર શાસ્ત્રી રચિત કૃતિ, રંગરાજ થકી પામી સ્વીકૃતિ,
રંગાનુગ્રહે અનુવાદ થતી, મન “કુલીનગણ્ય”નું ગુણ ગાતું.
..... હે ગુરુવર! ચ.

ધૂન

- ॐ ગુરુ રંગા શ્રી ગુરુ રંગા
રુકમાઈ નંદન ॐ ॐ (૨)
(ધૂન રચયિતા પૂર્ણ પ્રેમ અવધૂતજી)
- શ્રી રંગ જય રંગ જય જય રંગ (૨)
શાન્તં યોગીન્દ્રાર્થ્ જય જય રંગ
દ્રિજકુલતિલક્ જય જય રંગ
ક્ષોત્રિયં બ્રહ્મનિષ્ઠમ् જય જય રંગ
શ્રી રંગ જય રંગ જય જય રંગ

શ્રીપાદુકાપૂજના પૂજાપાની વિગત

નોંધ : પોતાની આર્થિક પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખી, મનને આનંદ રહે અને ધરમાં આનંદ પ્રવર્તે તે શીતે ફેરફાર કરી શકાશે.

પૂજનમાં બેસનારે ઉપવાસ કરવો. પુરુષે ધોતિયું અને સ્ત્રીએ સાડી પહેરવાં.

૧. પૂજાપો

૧. કુંકુ	૮. એલચી (પ ગ્રામ)
૨. ચંદન	૯૦. લવિંગ (પ ગ્રામ)
૩. સિંદૂર (૧૦ ગ્રામ)	૧૧. શ્રીફળ (એક)
૪. અબીલ (૧૦ ગ્રામ)	૧૨. જનોઈ (બે જોટા)
૫. ગુલાલ (૧૦ ગ્રામ)	૧૩. અતારની શીશી
૬. નાડાઇડી (૨૫ પૈસાની)	(આલ્કોહોલ વિનાની)
૭. ડીંટાંવાળાં કપૂરી પાન (૬૮)	૧૪. કપૂરની ગોટી
૮. સોપારી (૪)	૧૫. ધૂપ
	૧૬. અગરબટી

૨. ફૂલ-ફૂલહાર

૧. ફૂલ (તૃતુપ્રમાણો)
 (ગુલાબ, મોગરો,
 હજારી ગોટા વગેરે)

૪. તુલસીપત્ર
 ૫. બીલીપત્ર
 ૬. ધરો

૨. ફૂલના હિર

૩. ફૂલની પાંદડી

૩. વસ્ત્ર

૧. અંગૂછો -લાલ
 (ગણપતિજી માટે)

૪. પ્રસાદ

૧. ફળ-ફળાદિ
 ૨. શીંગદાણા, સાકરિયા

૨. ધોતિચું/પીતાંબર

૩. બે નવા નેફિન (દેવને લૂછવા)

ઘરમાંથી મળતી વસ્તુ :

૧. નર્મદાજળ-ગંગાજળ

૫. ધીમાં બોળેલી ઊભી

૨. ચોખા (દસ ત્રાબ)

દિવેટ-૧૫

૩. પંચામૃત (દૂધ, દહીં,
 ધી, મધ, સાકર)

૬. દીવાસળીની પેટી

૪. અભિષેકનું દૂધ (એક લિટર)

૭. ધીની ડબ્બી

(ચમચી સાથે)

૮. બે નેઝ્કિન (હાથ લૂછવા)
 ૯. દીવા માટેનું ફાનસ
 અથવા તપેલી અને ચાળણી
૧૦. પાણીનો ઘડો
 ૧૧. સંકીર્તનની ચોપડી
 ૧૨. ધી-ગોળ

૫. વાસણો વગેરે (ધરમાંથી)

૧. ઘંટડી	૫. બાજુઠ, ટિપાઈ વગેરે
૨. શંખ	૬. ત્રણા- ચાર થાળી, છ
૩. આરતી-એક દિવેટની- (ગણપતિ માટે) અને બીજી થાળીમાં શાણગારેલી	વાટકી, ત્રણા- ચઢ ઉત્તરની તપેલી
૪. આસનિયાં	૭. તરભાણું, પવાલી, આચમની
	૮. અભિષેક પાત્ર, ઘોડી, થાળી

શ્રી રંગ-ગુરુ-પાદુકાપૂજન-રહસ્ય

‘દેવો ભૂત્વા દેવં યજેત्’ દેવ બનીને દેવની પૂજા કરવી એવી શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે. આ આજ્ઞા પાળવી થોડી કપરી જળાય તો એને હળવી બનાવવા કહી શકાય કે દેવનું પૂજન કરતાં કરતાં જઈએ તો પણ દેવનું પૂજન કરતાં કરતાં દેવ બનવાનો સંનિષ્ઠ પ્રયત્ન તો કરવો જ જોઈએને! કેટલા પૂજન કર્યો એના કરતાં કેવાં પૂજન કર્યો તેનું મહિંદ્રા હોવું જોઈએ.

પૂ.શ્રી ગીર્વાણ ભાષા પ્રવેશમાં કહે છે કે “દેવ એટલે ચળકતા-ઉિજળા.” દેવ એટલે પ્રકાશમાન. દેવ બનવું, ચળકતા અને ઉિજળા બનવું એટલે પોતાના જીવનનો સદ્ગુણોથી મઢી દેવું, હર્યું ભર્યું બનાવી દેવું.

પૂજય શબ્દનો અર્થ થાય છે “પૂજા કરવાને યોગ્ય.” આવો જ અર્થ સૂચવતો બીજો શબ્દ છે પૂજનીય. પૂજય કે પૂજનીય શબ્દ એવી વ્યક્તિ માટે વાપરવો જોઈએ કે જેનું જીવન સામાન્ય જન કરતાં વધુ સાટિવક અને ઊંચું હોય અને જેના જીવનનો આદર્શ સામે રાખીને વ્યક્તિ પોતાનું

જીવન ઘડી શકે. ટૂંકમાં દૈવી ગુણો કે દૈવી સંપત્તિથી સબર વ્યક્તિ પૂજ્ય છે, પૂજનીય છે.

આપણા ગુરુમહારાજ આવી પૂજનીય વ્યક્તિ હતા. એમણે પાંચ ‘પ’ નો ત્યાગ કર્યો હતો. (૧) પૈસાનો સ્પર્શ કરવો નહિ. (૨) પ્રવચન કરવું નહિ (૩) પ્રચારકાર્ય કરવું નહિ (સત્યનો પ્રસાર કરી શકાય, પ્રચાર કદી નહિ) (૪) પ્રતિષ્ઠા માટે પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ અને (૫) પીઠ (ગાદી) પરંપરાનો ત્યાગ.

રંગ શબ્દની સમજ આપતાં પૂજ્યશ્રી લખે છે કે:

રરા તત્પદ જાણ તું, ગર્ગા ત્વં પદ દેખ,
અનુસ્પાર અસિ પદ લછું રંગ તત્પમસિ એક.
બીજા ભજનમાં આ જ શબ્દને જુદા ભાવથી મૂકે છે:

રરા સત્પદ જાણ તું ગર્ગા ચિત્-પદ કંદ
અનુસ્પાર આનંદમય, રંગ સચિયદાનંદ.

આમ સચિયદાનંદ સ્વરૂપ-પરબ્રહ્મનું મૂર્તિ સ્વરૂપ એવા શ્રીરંગ ગુરુની પાદુકાનું પૂજન શ્રદ્ધાથી, ભાવથી અને દિવ્યતાથી થવું જોઈએ. ભવ્યતા નહિ હોય તો ચાલશે પણ દિવ્યતા તો જોઈશે જ.

પૂજન કરીને દેવ બનીએ એટલે આપણું જીવન નિર્મિત
બને, અંતઃકરણ શુદ્ધ બને, મન કપટરહિત બને. સાટિવક
વિચાર, નિર્મિત તથા પ્રેમયુક્ત વાણી અને સરળ તથા
પ્રેમાળ વર્તનથી જીવનને મઢીએ એટલે દેવ બનવાની
દિશામાં ગતિ કરીએ છીએ એમ કહેવાય.

પૂ.પ્રેમ અવધૂતજી કહે છે કે “જાણોલું કામ નહિ આવે,
જીવેલું કામ આવશે.” અધો મણા ઉપદેશ કરતાં અધોળ
આચરણ શ્રેષ્ઠ છે. પૂજયશ્રીએ પ્રવચન ન કરવાનું નક્કી કર્યું
પરંતુ એમનાં જીવન દ્વારા એમણો બોત્યા વગર ઉપદેશ કર્યો.
આચરણ એ જ ઉપદેશ. જીવન એ જ સંદેશ..., કિયામાં ન
ઉિતરેલું જ્ઞાન તો ભારતૃપ છે- જ્ઞાનં ભારઃ કિયાં વિના | એવું
શાસ્ત્ર કહે છે.

પૂજન શું છે અને પૂજન દ્વારા શું પ્રાપ્ત કરવાનું છે એનું
સરસ વર્ણન શ્રીગુરુલીલામૃતમાં અધ્યાય છમાં કર્યું છે.

ધ્યેયરૂપમાં તાહરા, રહે વૃત્તિ અખંડ;
એ જ માગીએ ફરી ફરી, સહે દેહ નિજ દંડ.
બુદ્ધિ નિર્મિત થાય ને થાય વાસના ક્ષીણા;
દેહઅહુંતા સહુ ગળે, થાય ચિત વિલીન.

દ્વિદ્રિયગણ આ આદરે, રહે સદા તત્પર
સેવામાં પ્રભુ તાહરી, એજ માગીએ વર.
વિશ્વંભર! નમીએ તને; કરીએ શું અર્પણ?
સકળરૂપ! તારું બધું, કરીએ શું પૂજન?
સામગ્રી તુજ વિણ નહિ, સર્વ તાહરું રૂપ;
શુદ્ધ ભાવના એ જ છે, પૂજા તારી અનુપ.
(દો. ૧૭ થી ૨૧)

શુદ્ધ ભાવના એ જ ભગવાનની ઉત્તમ પૂજા છે.
પૂજા કરાવનાર અને પૂજા કરનારની શુદ્ધ ભાવના હોય તો એ
પૂજન વ્યક્તિના જીવનને સુગંધિત કરે છે. એનાથી વિરુદ્ધ
બંનેની ભાવના સ્વાર્થયુક્ત હોય તો એ પૂજન પછી વ્યાપાર
બની જાય છે.

શ્રીરંગલીલામૃતમાં આ વ્યાપારી વૃત્તિની વ્યથા વર્ણવતાં
પૂ. શ્રી ગોવિંદભાઈ ઉપાધ્યાય અધ્યાય કદમાં લખે છે કે:

અવધૂત કહે: માજુ! સૂણો મારો આદર્શ જેહ;
નથી રાખતા આ બધા પૂજનમાં ધરી સનેહ.
પાદુકાનું પૂજન યદા થઈ જાશો વ્યાપાર;
જાશો તેજ આ સ્થાનનું, વ્યાપી જશો અંધકાર.

આજે માળીએ કર્યો ફૂલનો કાળો બજાર;
કાલે ફળવાળો અરે! કરશે એ વહેવાર.
પછી બ્રાહ્મણો માગશે દક્ષિણા અપરંપાર;
પૂજન પછી આ સ્થાનમાં થઈ જાશે વ્યાપાર.

લોહીતણું પાણી કર્યું, મેં તપ કરી અપાર;
નથી કરવું એ સ્થાનને, મારે મીના બજાર.

પૂજયશ્રીની આ ગંભીર ચેતવણી (Red Alert)ને ધ્યાનમાં
રાખીને ભાવ-ભક્તિ અને શ્રદ્ધાથી પૂજન કરીએ.

શ્રીગુરુની ચરણ પાદુકા પૂજન પૈકી પૂજન અંગેનો ભાવ
આપણો સદગુણ ભર્યું જીવન જીવવાનો સંનિષ્ઠ પ્રયાસ કરીએ
એ છે.

‘ગુરુ’ શબ્દના વિવિધ અર્થો સૂચવાયા છે પણ મૂળ તો
અજ્ઞાનરૂપી અંધારાને દૂર કરી જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ ફેલાવે તે ગુરુ
કહેવાય.

‘ગુ’કારશ્વાંધકારો ‘રુ’ કારો તેજરૂદ્ધયતે ।

પૂ.શ્રી ગુરુ શબ્દને સમજાપતાં શ્રીગુરુલીલામૃતના ત્રીજા
અધ્યાયમાં લખે છે કે:

‘ગ’કાર સિદ્ધિપ્રદ કણો, ‘ર’કાર પાપ દાહક;
‘ઉ’કાર વિષણુ અવ્યક્ત જે, સદગુરુ એમ ઝ્યાત્મક.
‘ગ’કાર ગણપતિ જાળ તું, ‘ર’કાર વણિસ્વરૂપ;
‘ઉ’કાર શ્રીહરિસ્વરૂપ છે, શ્રીગુરુ ત્રિતયસ્વરૂપ.
ગુરુ પિતા, ગુરુ માત છે, ગુરુ શંકર શ્રીમત;
મંત્ર દ્વિપર્ણ ગુરુ નકી, ચતુર્વંગફલપ્રદ.
ગુરુ બ્રહ્મા, ગુરુ વિષણુ છે, ગુરુ મહેશ્વર દેવ;
પરબ્રહ્મ શ્રીગુરુ નકી, જાહી કરવી સેવ.

(દો. ૩ થી ૫ અને ૭)

ગુરુ એ શબ્દ નથી પણ મંત્ર છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને
મોક્ષ એવાં ચારેય ફળ આપનારો મંત્ર છે. ગુરુ ગણપતિ છે,
અદ્દિન છે અને વિષણુ પણ છે.

પરંતુ સાચા ગુરુ મળવા મુશ્કેલ છે. મળે તો ઓળખવા
મુશ્કેલ છે અને ઓળખાય તો જીર્ખવા-પચાવવા મુશ્કેલ છે.
પૂજયશ્રીની એક ટકોર આપણે ચાદ રાખવા જેવી છે. ‘ઉંઘતાને
જગાડી શકાય પણ જાગતાને કોણા જગાડે?’ આપણાને સાચું

શું અને ખોટું શું એની ખબર નથી એટલે ખોટું કરીએ છીએ
એવું લાગતું નથી. આપણાને બધી ખબર છે છતાં બેખબર
બનીને અથવા-જાણી બૂકીને ખોટું કરીએ છીએ. આવું જીવન
જીવીએ અને પછી પાદુકાપૂજન કરીએ તો ફળે કે? પૂજય બાપજી
તો એટલા કરુણામય છે કે એ તો કહેશો: “ભલે તું ખોટું કરીને
પૂજન કરવા બેઠો પણ હવે ખોટું નહિ કરું એવો દઢ નિશ્ચય કર
તો પણ તારું પૂજન સાચું પૂજન બનશો.”

ગુરુ પોતાની વૃત્તિ દ્વારા શિષ્યની વૃત્તિ ઘડે છે. ‘વૃત્તિથી
વૃત્તિ ઘડાય’ એ સૂત્ર પ્રમાણે ગુરુનું જીવન જોઈને શિષ્ય
પોતાનું જીવન મઠારે છે. સાચો ગુરુ ઉપદેશ આપતો નથી,
પણ આચરण કરીને શિષ્યને સદાચરણ તરફ વાળે છે.

‘ગુરોસ્તુ મૌનં વ્યાખ્યાનં શિષ્યસ્તે છિન્ન સંશયાઃ’

ગુરુનું મૌન એ જ પ્રવચન છે અને તે શિષ્યની બધી
શંકાઓને દૂર કરે છે.

‘વાંચવું અને સમજવું’ એ બેમાં ફેર છે. વાંચવાથી
તત્ત્વજ્ઞાનનું રહસ્ય જાણી શકાતું નથી. જેણો આ તત્ત્વજ્ઞાન
આત્મસાત્ કર્યું હોય એવો ગુરુ જ્યારે આ વાત કહે ત્યારે જ
બધું સમજાય. ‘સમજવું’નો સાચો અર્થ છે: ‘સમય આવે

જીવનમાં આચરી બતાવવું.' નેક કમાઈ કર લે ભાઈ એવું
પૂજ્યશ્રીએ ભજનમાં ગાયું. આપણે પ્રમાણિકતાથી કમાણી
કરીએ તો પૂજ્યશ્રીને સમજયા એવું કહેવાય.

ગુરુ અંગેના સુંદર દોહરાઓ શ્રીગુરુલીલામૃતમાં છે, પરંતુ
એ બધાનો સાર એ જ છે કે ગુરુમાં અનન્ય નિષ્ઠા રાખવી અને
એમણે ચાતરેલા ચીલા ઉપર જીવન-ગાડું ચલાવવું.
જીવનને-જીવન- મૂલ્યોથી મઢી હેવું. સાચું બોલવું, હિંસા (તન-
મનથી) ન કરવી, ચોરી ન કરવી, સહુ પર પ્રેમ રાખવો,
પરોપકારી બનવું- આવા બધા સદગુણો ગુરુમહારાજે પાળી
બતાવ્યા હતા. આ જીવન-મૂલ્યોનું મહિંત્વ જાણીએ તો પછી
અને પાળવાનું સરળ બની જાય. દા.ત. સત્ય બોલવું. સત્ય
બોલવાથી વ્યક્તિને ઘણા ફાયદા થાય છે. એ શું બોલ્યો એ
ચાદ રાખવું પડતું નથી. લોકો એવું માનતા થાય છે કે
આ વ્યક્તિ કહે છે માટે સાચી વાત હશે જ. વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠા
વધે છે. જૂનું બોલવાથી શરીરમાં જે હાનિકારક તરંગો
(Vibration) જન્મે છે તે સાચું બોલવાથી નથી થતા. સાચું
બોલવું સહજ છે, જૂનું બોલવામાં હોશિયારીપૂર્વકનો પ્રયત્ન
કરવો પડે છે. તો પછી વ્યક્તિ જૂનું કેમ બોલે છે? આવું જૂનું

બોલવાનું કારણ ટૂંકાગાળામાં થતો લાભ હોય છે. જૂઠું બોલવાથી નાણાકીય ફાયદો થાય કે કોઈ જવાબદારીમાંથી છટકી જવાય કે કોઈને રાજુ રાખી શકાય. પરંતુ વ્યક્તિ એમ વિચારે કે આટલા નાના ફાયદા માટે હું સાચું બોલવાનું પ્રતિ તોકું છું તે બરાબર છે? સત્યનું મૂલ્ય શું? આ જીવનમૂલ્ય જો વધુ કિંમતી હોય તો ‘રતન મૂકીને લાલ કાચ લેવાના વાંદરવેડા કરવા જેવા છે?’ પરંતુ ઘણી વાર વ્યક્તિ પૈસાનું મહારવ વધુ આંકે છે અને સત્ય બોલવાના જીવનમૂલ્યને ઓછું આંકવાની ભૂલ કરે છે તેથી તે જૂઠું બોલે છે.

જૂઠું બોલવા પાછળ ક્યાં તો લાલચ હોય છે, ક્યાં તો કોઈ બીક હોય છે. આ બંનેનું મહારવ નથી. સાચું બોલો પણ પ્રિય બોલો. સાચું પરંતુ અપ્રિય ન બોલો. “સત્યં વદ | પ્રિયં વદ || સત્યમપિ અપ્રિયં ન વદ |” આ ઉક્તિ આપણાને એમ શીખ આપે છે કે સત્ય કદી કડવું હોતું નથી, સત્ય કહેવાની રીત કડવી હોય છે. તો સત્ય બોલવાની રીત કોઈને મારું લાગે એવી ન રાખવી જોઈએ. સાચું બોલવા માટે કડવું બોલવું જરૂરી નથી. એક ઉદાહરણ આપું. જે સમયમાં પૂજ્ય શ્રીપ્રેમ અવધૂતજી પોતાનો જન્મદિવસ અજ્ઞાતસ્થળે

પસાર કરતા હતા તે સમયની વાત છે. એમનો જન્મ દિવસ
ભાદ્રવા સુદ એકમ. એટલે શ્રાવણ મહિનાની અમાસની
મોડી રાત્રે કે ભાદ્રવા સુદ એકમની વહેલી સવારે.
લિંચથી બીજે કયાંક જતા રહે. ઘરના લોકોને ખબર હોય કે
એ કયાં ગયા છે.

હવે કોઈ ભક્ત ભાદ્રવા સુદ એકમના રોજ આવીને
પૂછે કે બાપજી કયાં ગયા? તો ઘર વાળાએ શું કહેવાનું?
સ્થળ તો બતાવાય નહિ. અને અમે જાણતા નથી એવું જૂદું
પણ બોલાય નહિ. તો પૂજય પ્રેમ અવધૂતજીએ ઘરવાળાને
શિખવાડેલું કે તમારે એમ કહેવાનું કે ‘બાપુજી કયાં ગયા છે’
એની અમને ખબર છે પણ કોઈને કહેવાની ના કહી છે.”
સાચું જ બોલવું હોય તો પછી ભગવાન પણ આવું સૂજાડે.
પેલો ભક્ત જીવી બનીને વારંવાર પૂછે તો એટલું કહી
શકાય કે તમે આવો દુરાગ્રહ ના રાખો તો સારું. સામી
વ્યક્તિમાં બેઠેલા રંગગુરુને પિછાની આવી રીતે સાચું બોલી
શકાય અને છતાં સામી વ્યક્તિનું માન સચવાય.

આપણો થોડુંક આંતરિક નિરીક્ષણ કરીએ તો આપણાને
પણ લાગશે કે આપણાને જૂદું બોલવાની ટેવ પડી ગઈ છે

અને તે એટલું સહજ બની ગયું છે કે જરૂર ન હોય તો પણ જૂણું બોલીએ છીએ. સાચું બોલવાથી પૃથ્વી ઊથિલ પાથિલ થતી નથી, ઊલટાની વધારે વ્યવસ્થિત રહે છે. પ્રશ્ન મૂલ્યની જાળવણીનો છે.

આપણે ભાગ્યશાળી છીએ કે આપણાને રંગ-ગુરુ જેવા સમર્થ ગુરુ મળ્યા છે. તો એમના પદ સેવન દ્વારા અને એમની ચરણપાદુકાનાં પૂજન દ્વારા આપણું જીવન ધર્ય કરીએ.

ગુરુનાં ચરણનું મહિંત્વ ખૂબ છે. ચરણ-પગ શરીરમાં સહુથી નીચે આવે છે. પરંતુ આખું શરીર એના પર ઊભું રહે છે. પુરુષ સૂક્તિમાં કહ્યા પ્રમાણો: એ વિરાટ પુરુષના મુખમાંથી બ્રાહ્મણો, બાહુમાંથી ક્ષત્રિયો, સાથળમાંથી ષૈશ્યો અને પગમાંથી શૂદ્ધો જન્મ્યા.

ચરણમાંથી જન્મેલા શૂદ્ધોનું કામ છે સમાજની સેવા કરવાનું. આ સેવા કરનારને કેવી રીતે હલકા ગણી શકાય? આ સેવા કરનાર તો આપણાને સેવા દ્વારા સ્વચ્છ અને સ્વસ્થ રાખે છે. એ શૂદ્ધનું-ચરણનું મહિંત્વ ધર્મગ્રંથોએ પાદસેવન-ચરણસેવાને મહિંત્વની સેવા ગણીને સ્વીકાર્યું છે.

નવધાભક્તિમાં કેવળ ચરણ સેવા- પાદ સેવનને જ સ્થાન
મળ્યું છે. શ્રીમદ્ બાગવતમાં નવધા ભક્તિ વિશેનો શ્લોક છે:
“શ્રવણં કીર્તનં યસ્ય સ્મરણં પાદ સેવનમ् ।
અર્થનં, વંદનં, દાસ્યં સખ્યં આત્મનિવેદનમ् ॥”
ગુરુચરણને કમળ તરીકે વર્ણાવવામાં આવ્યા છે.
સંત તુલસીદાસજી રચિત હનુમાન ચાલીસા સ્તોત્રની
શરૂઆતમાં જ આવે છે: “શ્રીગુરુચરણ સરોજરજ નિજ મન
મુકુર સુધાર.” શ્રીગુરુનાં ચરણકમળની રજનું આટલું મહિંદ્ર
હોય તો પણી ચરણનું તો મહિંદ્ર કેટલું હશે?
પૂજયશ્રીના અવધૂતી આનંદમાં પણ ચરણ અને ચરણ
સરોજરજનું મહિંદ્ર દર્શાવતી પંક્તિઓ છે.
(૧) ગુરુ ચરનરજ મેરો તીરથ, એહિ ગંગ અધહાર
                        મેરો દત દિગંબર એક હિ તારનહાર.
ગુરુકુંજપદધ્યાન સ્નાન મમ સંધ્યા તર્પણ સાર
                        મેરો દત દિગંબર એક હિ તારનહાર.
(૨) ગુરુ ચરન પ્રીત મોરી લાગી રે...!
(૩) પાપ-પુણ્ય અર્પી તુજ ચરણો, અક્ષય શાંતિ વરું,
                        જય જય ગુરુ મહારાજ ગુરુ.

(૪) બરનન કર કર થાકે બેદ,
સરન ચરન શ્વાન બન લેત,
ભાગે દરસનસે સબ ખેદ,
રંગ સુંગ ભયો..... મૈંતો બેઠા.

શ્રીગુરુનાં ચરણકમળનું અને ચરણકમળની રજનું
મહિંત્વ શ્રીગુરુલિલામૃતમાં અનેકવાર દર્શાવાયું છે.

(૧) સાષ્ટાંગ પ્રણાતિ કરું, સ્મૃતિગામી તું દેવ;
ચરણ પખાળું કેશથી, કરું અહનિશ સેવ.

(અ.૧ દો.૫૧)

(૨) પાદ પખાળે કેશથી, વહે અશ્વ ચોધાર;
આનંદે ગદગદ ગિરા કરે શિષ્ય જ્યકાર!

(અ.૨ દો. ૨૮)

(૩) દેહ તણી ચિંતા કદિ કરે ન શિષ્ય સુજાણા;
ગુરુ પદ સેવે સર્વદા, વદે ન ગુરુ વિણ વાણા.

(અ. ૩ દો. ૮૫)

(૪) જ્ઞાન, ધર્મ, ચરણ, સંપદા, સર્વે ગુરુ પદ માંછ્ય;
એવા નિશ્વયથી ભજે, એ ગુરુચરણ સદાય.

(અ.૩ દો.૧૧૧)

(૫) શું પ્રયોજન અન્યથી? ગુરુ દેવાધિક દેવ;
સર્વ દેવ, તીર્થો સહુ, કરતા ગુરુપદ સેવ.
(અ.૩ દો.૧૨૭)

(૬) સાધુ સંત સેવા કરે, સેવે ગુરુપદક્ંજ;
માત પિતા સેવા થકી, રહે લેશ ના રંજ.
(અ. ૪ દો. ૧૨૭)

(૭) પ્રભુ પદ નખ માણિકયથી થાય હાર્દિતમનષ્ટ;
તન્મયતા સ્વરૂપમાં, ગણે કોણ ત્યાં કષ્ટ.
(અ.૧૧ દો.૧૨૬)

(૮) ભવતારક ત્વરૂપરણાનું, રહેજો સદા સ્મરણ!
એમ કહી વંદન કરે, જુઅ પાછું ક્ષણ ક્ષણ.
(અ.૧૨ દો.૧૨૬)

(૯) ગુરુમૂર્તિ સંનિધ ખડી, કોટિ મદન સ્વરૂપ!
દેખી પદક્ંજે નમે, થાય તલ્લીન ભૂપ.
(અ. ૨૦ દો. ૧૪)

(૧૦) આઠે સિદ્ધિ નવ નિધિ જેની સેવા માંઘ્ય;
સદા લીન ગુરુચરણામાં, યત્સ્મરણો અધ જાય.
(અ.૨૫ દો.૭)

(૧૧) સકળ તીર્થ ગુરુપાદમાં, કહે સકળ શ્રુતિ એહ;
શાસ્ત્ર સકળ પણ ઓચરે એ જ નિઃસંદેહ.

(અ.૫૮ દો.૭૪)

(૧૨) પારસસપર્ણો લોહનું થાય સ્વર્ણ ઉતમ;
ગુરુપદસપર્ણો જ્ઞાની એ થાય વિપ્રસતમ.

(અ.૭૦ દો.૨૦૪)

(૧૩) હતભાગી પણ જે નકી સેવે ગુરુચરણા;
થાય પૂજ્ય ઈહ લોકમાં, પામે પરમાયતન.

(અ.૭૨ દો.૮૦)

(૧૪) દુષ્ટાક્ષર પણ વિધિતણા થાય શુભાક્ષર તેહ,
શ્રીગુરુચરણા સ્પર્શથી એમાં ના સંદેહ!

(અ.૭૬ દો.૩૬)

(૧૫) એવો નિશ્ચય ઉર કરી ભજે જેહ ગુરુપાદ,
થાય પ્રસત્ત એ પર નકી શૂલપાણિ સાક્ષાત्!

(અ.૮૪ દો.૪૬)

(૧૬) ચરણાં પવિત્રાં શ્રુતિ કહે, સત્ય સત્ય એ વાત;
કોણ દેવ બીજો અહીં? ગુરુ ત્રીશ સાક્ષાત्!

(અ.૮૮ દો.૧૧૭)

શ્રીગુરુ, શ્રીગુરુનાં ચરણ અને શ્રીગુરુનાં ચરણની સેવાનું મહત્વ વર્ણિત તો અનેક દોહરા શ્રીગુરુલીલામૃતમાં જોવા મળશે. પારસમાં તો લોખંડનું સોનું કરે છે પણ લોખંડને પારસમાં બનાવી શકતો નથી. જ્યારે ગુરુ તો શિષ્યને જ્ઞાની બનાવે છે અને પછી શિષ્યને પોતાના જેવો-ગુરુ- બનાવી હે છે. પૂજયશ્રીના ભજનમાં આ વાત આ રીતે રજૂ થાય છે.

કરે લોહકા પારસ સોના, નહિ પારસ કર જાના,
આપ સમાન કરે શિષ્યન કો હેવે પદ નિર્બના.

સદા ભજો ગુરુદેવ....

આપણા સમર્थ ગુરુ ભગવાન રંગ અવધૂત મહારાજની ચરણ પાદુકાનું પૂજન કરીએ ત્યારે આ બધી વાતો મનમાં કંડારેલી હોવી જોઈએ.

આપણે પાદુકાપૂજન શું કામ કરીએ છીએ? પાદુકાનું શું મહત્વ છે? કોણે કોણે પાદુકા આપીને પોતાનું સ્વરૂપ આપ્યું હતું?

ત્રૈતાયુગમાં ભગવાન રામચંદ્રજીએ ભરતજીને પાદુકાજી આપ્યાં હતાં. રામ-ભરત મિલાપના પ્રસંગનું વર્ણિન રામાચરણમાં ખૂબ સુંદર રીતે કરવામાં આપ્યું છે. પાદુકા એ લાકડાના ટૂકડાની

બનેલી પાવડી નથી પરંતુ સાક્ષાત્ પાદુકા આપનાર પોતે
જ છે- પાદુકા આપનારનું આત્મલિંગ છે- એવી ભાવના રાખી
એનું સેવન કરવાનું હોય છે. વ્યક્તિની શ્રદ્ધા અને ભાવના
જેટલી ઊંચી તેટલી સિદ્ધિ પણ ઊંચી. કહેવાચું છે કે :

શ્રદ્ધા ફલતિ સર્વત્ર ન મંત્રો ન ચ દેવતા ।

એમ પણ કહેવાચું છે કે ચાદશી ભાવના ચસ્ય
સિદ્ધિર્ભવતિ તાદશી । પાપીગણું કહે છે કેઃ

“ભાવના હોય તો હોયે દિવાળી,

ભાવ ના હોય તો હોળી રે.”

અંતઃકરણની શુદ્ધિ દ્વારા આ ભાવનાનું ઊધીકરણ
કરવાનું છે.

રામાયણમાં પ્રસંગ આવે છે કે ભરતજી જ્યારે રામચંદ્રજીને
અયોધ્યા પાછા બોલાવવા ગયા ત્યારે ચર્ચને અંતે એમ નક્કી
થયું કે પિતાની આજ્ઞાનું પાલન તો કરવું જ જોઈએ. એટલે
ભરતજી ભગવાનનાં ચરણોમાં બેઠા. આંખમાં આંસુ છે. એમણે
ભગવાનને કછું કે હું આપનું કછું માનીને આપને લીધા વિના
જઈશ પણ મને કોઈ આધાર આપો. મને એવો આધાર આપો
કે જેને આધારે હું નિરાધાર બન્યા વિના ટકી શકું.

રામચરિતમાનસમાં સંત તુલસીદાસજી લખે છે કે:

પ્રભુ કરિ ફૂપા પાવરી દીનહીં,
સાદર ભરત, સીસ ધરિ લીનહીં.

(અયોધ્યા કાંડ દો. ૩૧૫ ચૌ. ૪)

ભરતજીએ આધાર માગ્યો એટલે ભગવાને ફૂપા કરીને
ભરતજીને પોતાની પાદુકા આપી. ભરતજીએ એ પાદુકા
માનપૂર્વક માથે મૂકી.

પાદુકા આપવાનું રહ્યું રહ્યું સંતો અનેક રીતે સમજાવે છે.
ભરતજીએ આધાર માગ્યો હતો. જેમ મકાનનો આધાર પાચો છે
તેમ ભરતજીના જીવન મંદિરનો પાચો-આધાર આ પાદુકાજી છે.
પાચો મજબૂત હોય તો જ મકાન પણ મજબૂત રહે.

ભરતજીએ પાદુકાને સન્માનપૂર્વક માથે મૂકી છે, પગમાં
પહેરી નથી. ઈષ્ટદેવના પગમાં આપણો પગ ના જઈ શકે.
ઇષ્ટદેવના પગ તો આપણા માથા ઉપર જ રહેવા જોઈએ.
માથા ઉપર પાદુકા મૂકવાથી બુદ્ધિ નિર્મણ રહે છે. વામન
અવતારમાં ભગવાને વામન સ્વરૂપે બલિરાજના માથા ઉપર
પગ મૂકીને એને પાતાળમાં ચાંચ્યો હતો. બલિરાજની બુદ્ધિ
નિર્મણ કરવા માટે જ પગ માથા ઉપર પધરાવ્યો હતો.

ભગવાનની પાદુકા પૂજવાની હોય, પહેરવાની ના હોય.
ભરતજીને ભગવાન રામે આપેલી પાદુકાનું દર્શન જુદી જુદી
વ્યક્તિએ પોતાની દષ્ટિને અનુરૂપ કર્યું હતું. ‘જેવી દષ્ટિ
તેવી સૃષ્ટિ’ એ ન્યાયે અયોધ્યાની જનતાને એમ લાગ્યું કે
ભરતજીના પ્રાણની રક્ષા માટે ભગવાને બે ચોકીદાર
મોકલ્યા છે. જનક મહારાજને એમ જણાયું કે આ પાદુકા એ તો
ભરતજીના સ્નેહરૂપી રત્નને સાચવવા માટેની તિજોરીનાં બે
બારણાં છે. જનતાને ‘પ્રાણની રક્ષા’નો વિચાર આવ્યો, જનક
રાજને ‘સ્નેહરત્નની રક્ષા’નો વિચાર આવ્યો જ્યારે વસિષ્ઠ
ગુરુને તો એમ લાગ્યું કે આ પાદુકા નથી પણ આ તો ‘રા’
અને ‘મ’- એમ રામમંત્રની દીક્ષા છે. ગુરુએ ભરતજીને કહ્યું,
પાદુકાનાં પૂજન દ્વારા- રામમંત્રના જપ દ્વારા વનવાસનો સમય
જોત જોતામાં પૂરો થઈ જશે. એના આધારે તું ટકી શકીશ,
જીવી શકીશ.

ભરતજીની દષ્ટિએ તો એવું લાગે છે કે પાદુકા સ્વરૂપે રામ
અને સીતા મારી સાથે પધાર્યા છે. મારો ભગવાન કોઈ પણ
સ્વરૂપ લઈ શકે તો શું પાદુકાનું રૂપ ન લઈ શકે?

આખું જગત ભાવપ્રધાન છે. જેવી ભાવના રાખો તેવું
દર્શન થાય.

ભરતજીને પાદુકાના રૂપમાં ભગવાને પોતાનું સ્વરૂપ અને સર્વસ્વ આપી દીધું હતું. આ પાદુકાજીને ભરતજીએ અયોધ્યામાં આવીને રાજસિંહાસન ઉપર પધરાવી. રાજ્યનું શાસન પાદુકાજીને સુપરત થયું અને ભરત તો સેવક બનીને હુકમ માથે ચઢાવીને વર્તવા લાગ્યા.

જો એકલવ્ય દ્રોણાની પ્રતિમા પાસેથી ધનુર્વિદ્યા શીખી શકે તો શું ભરતજી પાદુકાજી પાસેથી હુકમો ન મેળવી શકે? સાક્ષાત્ ગુરુ દ્રોણ પાસેથી ધનુર્વિદ્યા શીખનાર અર્જુન કરતાં પણ એકલવ્ય ધનુર્વિદ્યામાં ચઢિયાતો નીકળ્યો હતો એ વાતનો બોધજ એ છે કે તમારા અંતઃકરણને તમે કેટલું શુદ્ધ કર્યું છે એ જ મહિંસની વાત છે.

ભરતજીનો ભગવાન રામચંદ્રજી તરફનો પ્રેમ એવો નિર્મિણ હતો કે એમણે હંમેશાં રામના સુખનો જ વિચાર કર્યો છે. ‘કામ’ અને ‘પ્રેમ’નું બાધ્ય સ્વરૂપ સરખું જળાય છે પરંતુ કામમાં ભોગવૃત્તિ છે, પ્રેમમાં ત્યાગવૃત્તિ છે. ‘સુખને પોતાના તરફ જેંચવું- હું સુખી થાઉં એવી વૃત્તિ- તે કામ છે.’ ‘બીજાને સુખી કરું- મારો સ્વામી સુખી થાય- સુખ સ્વામીને અર્પણ કરવું- એ પ્રેમ છે.’ પોતાના પ્રાણને ટકાવવા માટે ભરતજીએ ભગવાનને

પ્રાર્�ના કરતાં કહ્યું કે:

પાદુકે દેહિ રાજેન્દ્ર રાજ્યાય તવ પૂજિતે ।
તયો: સેવાં કરોમ્યેવ યાવદાગમનં તવ ॥

ભરતજી અને રામજીના મિલાપના પ્રસંગની વાતો વાંચીએ
ત્યારે આપણાને ‘પ્રેમલક્ષ્ણાભક્તિ’નો તાદ્શ ખ્યાલ આવે.
પ્રેમી કોઈ દિવસ માગે નહિ, એ તો આપવાની વેતરણામાં જ
પડયો હોય. સ્વામી પાગલ પરમાનંદ પરમહંસના એક ભજનની
ધૂવ પંક્તિ છે:

અરે! સાચા પ્રેમી કવચિદપિ અપેક્ષા નવ કરે.

ચરણપૂજા દ્વારા આચરણાની પૂજા છે. આ વાતને સ્પષ્ટ
કરે એવો એક માર્મિક પ્રસંગ નોંધતા આનંદ થશે.

એક રાત્રિએ ચાંદનીમાં કુટિરની બહાર ભગવાન રામચંદ્રજી
અને સીતામૈચા બેઠા હતા. બંને પગ લાંબા રાખીને બેઠા હતા.
મીઠી મશકરીરૂપ સીતાજીએ પોતાના ચરણ ઉપર મૂકીને કહ્યું
કે આ ચરણ (પોતાના) આ ચરણથી (રામજીના ચરણથી)
શોભે છે એટલે કે મારા ચરણ તમારા ચરણ કરતાં વધારે
સુંદર છે. ભગવાને એ જ વાક્ય જુદા અર્થમાં કહ્યું. એમણે
કહ્યું કે: પ્રિયે! આ ચરણ (તમારા ચરણ) આ ચરણથી (મારા

ચરણને લીધે) શોભે છે. એવામાં લક્ષ્મણજી આવ્યા. સીતાજીએ મીઠા સંવાદનો નિર્ણય લક્ષ્મણ પર છોડ્યો. લક્ષ્મણજીએ એ જ વાક્ય તદ્દન જુદા અર્થમાં કહ્યું. એમણે ભગવાનના ચરણ પર હાથ મૂકીને કહ્યું કે આ ચરણ (રામજીના ચરણ) આચરણથી (સદાચરણથી) શોભે છે.

પાદુકા આપવાનો એક બીજો પ્રસંગ દ્વાપરયુગમાં પણ બન્યો છે. ભગવાન શ્રી કૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને પાદુકા આપી હતી. ભગવાન શ્રી કૃષ્ણે દ્વારિકાની સોનાની નગરીને દરિયામાં કુબાડી દેવાનું નક્કી કર્યું. જે લીલા માટે અવતાર ધારણ કર્યો હતો તે લીલા કાર્ય પૂરું થતાં હવે ધીરે ધીરે બધું સમાપન કરવાનું હતું. સર્જનમાં આસક્તિ નહિ અને વિસર્જનમાં અફસોસ નહિ. તટસ્થ ભાવે સોનાની દ્વારિકા બનાવી અને હવે એ જ તટસ્થ ભાવે એને કુબાડી દેવાની.

પરંતુ આવી તટસ્થતા કેવળ ભગવાન જ રાખી શકે. એમણે ઉદ્ધવજીને કહ્યું કે ‘ઉદ્ધવ! તારાથી આ ઉપસંહાર જોવાશે નહિ. હવે તું બદરિકાશ્રમમાં જઈને રહે.’ ભગવાનથી છૂટા પડવાનું કોને ગમે? ઉદ્ધવજીએ કહ્યું કે ‘આપ પણ સાથે આવો.’ ભગવાને કહ્યું કે “ઉદ્ધવ! તારે એકલા જ જવું પડશો.

હું ચૈતન્યદ્રુપે તારામાં રહેલો જ છું. તું એવી ભાવના રાખજે કે હું તારી સાથે જ છું.” ઉદ્ધવજુએ પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું કે “નાથ! ભાવના આધાર વિના ન થઈ શકે. આપ મને એવો કોઈ આધાર આપો કે જેમાં હું આપની ભાવના કરું.”

ઉદ્ધવજુની પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરતાં ભગવાન શ્રી કૃષ્ણે એમને પોતાની ચરણ પાદુકા આપી. આ ચરણ પાદુકા લેતાં જ ઉદ્ધવજુને થયું કે “હું એકલો બદરિકાશ્રમ જતો નથી. મારી સાથે દ્વારિકાનાથ પણ છે. હવે હું અનાથ નથી પણ સનાથ છું.” ઉદ્ધવજુનો ભગવાન પ્રત્યેનો પ્રેમ જ એવો નિર્મળ અને દિવ્ય હતો કે એ ચરણ પાદુકામાં એમને સ્વયં ભગવાનનાં જ દર્શન થતાં હતાં.

આપણાને પણ આપણા ગુરુમહારાજની પાદુકામાં સ્વયં ગુરુમહારાજનાં દર્શન થવાં જોઈએ અને ગુરુમહારાજની હાજરી અનુભવીને તેમને આનંદ થાય એ રીતે પૂજનમાં આચરણ કરવું જોઈએ. ગમે તેમ બેસાય નહિ, વાતો- ધોંઘાટ થાય નહિ કે કોઈ પણ પ્રકારનું અસર્ય આચરણ થાય નહિ.

પાદુકાપૂજન વિશે ભગવાન રંગાવધૂતજુ કહે છે કે: પાદુકાપૂજન એ સંતને સંભાનવાની ભારતીય સંસ્કૃતિની ઉત્તમ રીત છે.

પાદુકાપૂજનનું રહસ્ય સમજાવતાં પૂ.શ્રી પ્રેમ અવધૂતજી
કહે છે કે: આપણો બધા શબ્દોના વ્યવહાર દ્વારા જીવીએ છીએ.
આપણાને બધાને શબ્દ (બોલવાનું કે સાંભળવાનું) ગમે છે.
પરંતુ આપણું મૂળ ઠેકાણું તો અશબ્દ (મૌન)માં જવાનું છે.
આ પાદુકાપૂજન દ્વારા આપણો એ જ તો કરવાનું છે.
“મૌનમાં મુનિજનો મોજ માણો” તથા “મૌનમાં રંગ મન
મિષ્ટાન મેવા” એવું કહીને ગુરુમહારાજે આપણાને પણ
મુનિ બની મૌન રાખવા તરફ અંગુલી નિર્દેશ કર્યો છે.
યૈખરી વાણી તો વિકાર છે એવું પૂજયશ્રી શ્રીગુરુલીલામૃતમાં
પણ જણાવે જ છે.

જ્યાં સુધી આપણો નીરવમાં મુકામ નહિ કરીએ,
શબ્દો સાથેની દોસ્તી નહિ છોડીએ ત્યાં સુધી આપણી
જન્મોજન્મની ભૂખ અને જન્મોજન્મનાં દુઃખ મટવાનાં
નથી. શબ્દની સાથે જીવીને આખરે અશબ્દમાં સ્થિર
થવાનું છે.

પાદુકાપૂજનનું મહત્વ બધે જ સ્વીકારાયું છે મોટેભાગે
અંબાજી માતાજીનાં મંદિરમાં જાવ તો પાવડીની પૂજા જ હોય છે.
સંતોને ત્યાં જાવ તો ત્યાં પણ પાવડીની પૂજા હોય છે. ભગવાન

શ્રી કૃષ્ણે ઉદ્ઘવજુને અને ભગવાન રામજુએ ભરતલાલને
પાવડી આપી છે. પાવડી તો લાકડાના ટુકડામાંથી બનેલી છે,
તો પણ એનું આટલું બધું મહિંપ છે. એનું આવું મહિંપ શા॥
કારણે છે?

પાવડી-પાદુકા-ઉપર રહેવાથી પૃથ્વી સાથેનો સંબંધ અર્થિંગ
(Earthing) કપાઈ જાય છે. લાકડું અવાહક છે પરિણામે
સંત પુરુષો- મહાપુરુષો અથવા પરમાત્મા, પોતે જે જીવન
જીવે છે, એમની જે કંઈ દિવ્ય શક્તિ છે તે બધી શક્તિ અર્થિંગ
કપાઈ જવાને કારણે પૃથ્વીમાં ના ચાલી જતાં તેનું પરિબ્રમણા
(સક્ર્યુલિશન-Circulation) થાય છે અને એ શક્તિ પાવડીમાં
સ્થિર થાય છે. સંતની કે પરમાત્માની બધી શક્તિ એની અંદરા
આવીને ઊભી રહે છે.

પૂ. બાપજુએ “વંદના”માં પણ ગાયું છે કે :

“કાષ્ઠવૃત્તિ પાવડી પર તું ખડો સ્થૂલે દિસે;
પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ પદ્દો એ ભુક્તિ-મુક્તિમય લસે!”

પરમાત્મા જ્યારે નિર્ગુણમાંથી સગુણ થાય છે, માનવની
રીતે અવતાર ધારણા કે છે ત્યારે અહીં આ ગુરુપાદુકા છે.

દુતપ્રભુ ઉપર ભગવાન રંગ અવધૂત બાપજી બોલ્યા છે કે:
“કાષ્ઠવૃત્તિ પાવડી” પાવડી તો ખરી પણ એ કેવી
પાવડી છે? લાકું એટલું સ્થિર હોય છે કે એને એક જગાએ
મૂકી રાખો તો એ કોઈ હલન ચલન ના કરે. તો પ્રભુ તારી
મનની વૃત્તિ આવી કાષ્ઠ જેવી છે. આપણા મનની વૃત્તિ
કેવી છે? આપણા મનમાં તો વૃત્તિઓ ઊઠ્યા જ કરે છે.
જાગતાં, ઊંઘતાં, સ્વખનમાં પણ એ વૃત્તિઓ મનમાં ઊઠ્યા જ
કરે છે. મન કાર્ય કર્યા જ કરતું હોય છે. મોઢેથી ન બોલો
અને બેસી રહો તો પણ તે કામ કરે છે. તો એવી જ આપણા
મનની વૃત્તિ છે. પૂજ્યશ્રી કહે છે કે આ વૃત્તિ સ્થિર થઈ જાય,
કાષ્ઠ જેવી થઈ જાય, જરા પણ હલન ચલન ના કરે, પવન
આવે તો પણ તેને કાંઈ ન થાય ત્યારે પરમાત્મા પ્રગટ થાય છે.
પરમાત્મા જચારે અવતરિત થાય છે ત્યારે તે સધળાં કાર્યો
કરવા છતાંચ તેની વૃત્તિમાં સ્થિર રહે છે. અને આપણાને એ
દ્વારા ઉપદેશ આપે છે કે હે માનવો! તમે તમારી વૃત્તિને સ્થિર
કરશો તો તમે મૂળ સ્થાને પહોંચી જશો. મનની સહજ શાંત
અવસ્થા માનવ જીવનનું ધ્યેય છે.

“કાષ્ઠવૃત્તિ પાવડી પર તું ખડો સ્થૂલે દિસે.”

હે ભગવાન! સ્થૂળરૂપે જોતાં તું પાવડી ઉપર ઊભો છે પરંતુ એ પાવડી તારી કાષ્ઠવૃત્તિનું પ્રતીક છે. તારી વૃત્તિ કાષ્ઠના જેવી સ્થિર છે એવી કાષ્ઠવૃત્તિની પાવડી ઉપર તું ઊભો છે.

હે ભગવાન! હે દત્તપ્રભુ! તું આવ્યો તો ખરો પણ તારાં ચરણમાં બે પાવડી છે. અને આ બે પાવડી ઉપર તું સ્થિરવૃત્તિથી ઊભો છે, લાકડાની માફક તારી વૃત્તિ સ્થિર છે. અને તારાં ચરણ કેવાં છે? ભગવાન અવતાર ધારણ કરે છે ત્યારે માનવનો વિચાર કરે છે તો તારાં એક ચરણમાં ભુક્તિ છે. તને પૂજનારને, તને માનનારને એક તરફ ભુક્તિ છે એટલે કે દુન્યવી વસ્તુઓ ભોગવવા માટે આપીને એના મનને ધરવી નાખે છે, મનને સંતોષ થાય એવું કરે છે. આ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટેની જરૂરી પ્રવૃત્તિનું સૂચન એક પાવડી દ્વારા કરે છે. અને બીજી પાવડી મુક્તિ આપનારી નિવૃત્તિનું સૂચન કરે છે. આમ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ દ્વારા તું ભુક્તિ અને મુક્તિ બંને આપે છે. તારાં બે ચરણોની બે પાદુકા ભુક્તિ માટેની પ્રવૃત્તિ અને મુક્તિ માટેની નિવૃત્તિ

બંને આપનારી છે. એટલે પાદુકાપૂજનમાં દરેકનું પ્રાપ્તિ અને મુક્તિ-નું સંકલિત પાદુકાપૂજન છે.

પાદુકામાં સંતપુરુષો પોતાની સધળી શક્તિ મૂકતા હોય છે. આ માટે સદગુરુની પાદુકાનું પૂજન લોકો કરે છે. આપણો બધાએ આવું પૂજન કરીને મેળવવાનું શું? આવો પ્રશ્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. મને પણ વારે વારે આવો પ્રશ્ન થાય છે. તો અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે આપણો આવાં બધાં કર્મો કરીએ છીએ. પાઠ-પૂજા, જપ-તપ જે કાંઈ કરતા હોઈએ તેનાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થવું જોઈએ. અંતઃકરણની શુદ્ધિ થાય એટલે તમારે તમારી કલ્પના મુજબનાં જે ભગવાનનાં દર્શન કરવાં છે તે ભગવાન બહાર તો બધે જ છે પણ તમારી અંદર પણ છે. તેનાં દર્શન થાય છે.

અંતઃકરણ મેલું હોય ત્યારે અંદર રહેલા ભગવાનનાં દર્શન થતાં નથી. આ મેલાં અંતઃકરણને ધીરે ધીરે શુદ્ધ કરવાનું છે. અને આવાં સત્કર્મો દ્વારા અંતઃકરણ શુદ્ધ કરવાનું ધ્યેય હોવું જોઈએ. ભગવાનને પ્રાર્થના કરવાની કે હે ભગવાન! મારું જીવન શુદ્ધ કર. હું દિવસે દિવસે થોડોક સુધરતો જાઉં, હું સત્યના માર્ગ ચાલું, નીતિના માર્ગ ચાલું. પૂ. બાપજીએ તો

“તીરથ કહાં જાના, મેરે ભાઈ?” બજનમાં, ગાયું જ છે કે:
“નેક કમાઈ કર લે ભાઈ, ઈસમેં સબ કુછ આઈ.” એકલા
પૈસા કમાવામાં નીતિ નહિ હોં! જે કંઈ કર્મ કરો તે નીતિથી
કરો આમ બધાં જ કર્મો નીતિથી કરો તો એમાં સબકુછ આઈ.
પછી તીરથ કહાં જાના?

આપણો બધા બાપજીને માનીએ છીએ તો તેમના
આદશનિ, થોડોક જીવનમાં ઉતારીએ. બાપજી જે સચિયદાનંદ
સ્વરૂપ હતા અને છે, એ સચિયદાનંદ સ્વરૂપનો એમનો
એકલાનો ઈજારો ન હતો. માનવ જન્મે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ
હોય એ બધાને આ સચિયદાનંદ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાનો
અધિકાર છે. માનવમાત્રનો આ હક્ક છે. પૂ. બાપજીએ તો
કહ્યું છે કે સમગ્ર સૃષ્ટિના બધા જ માનવોનો આ અધિકાર
ભોગવવો કે નહિ તે આપણા હાથની વાત છે.

આપણો બધા એવા એક આપણા જન્મ સિદ્ધ હક્કને
લાયક બનીએ. આવી કિયા (પૂજન) દ્વારા જીવનનું
કપકું જે મેલું છે તેનો એક ભાગ સત્કર્મરૂપી સાબુ લઈને શુદ્ધ
કરીએ, સાફ કરીએ. અને એમ કરતાં કરતાં આખી ચાદર
ચોખી થઈ જાય એટલે બસ. પછી કંઈ કરવાનું રહેતું

નથી. પછી આપણે અશાબદ (મૌન)ના અધિકારી છીએ.
“મૌને વિરામી યૈખરી જોઈ તને સઘળે રમું.” પછી યૈખરી
વિરમી જાય. ચારે બાજુ વિરમી જાય. પછી રહી જાય સર્વત્ર
પોતાનાં દર્શન અથવા દ્વારા દર્શન. આ આખરની
સાચિદાનંદ સ્થિતિ છે. આપણે બધા એના અધિકારી છીએ.

ગુરુની પાદુકા અમૂલ્ય છે. તેમાં રહેલી શક્તિનું મહિંતવ
સમજાપતું એક સચ્ચોટ દ્વારાંત જાણાવા જેવું છે :

નિજામુદ્ધીન નામના એક સૂક્ષી સંત થઈ ગયા. તે મહાપુરુષ
હતા. તેઓ એક સામાન્ય કુટિરમાં રહેતા હતા. અનેક ભક્તો
તેમના દર્શન કરવા આવતા અને અવનવી ભેટો લાવતાં.
એક દિવસ એક ગરીબ માણસ તેમના દર્શને આવ્યો. તેને બે
દીકરીઓ હતી. તેમને પરણાવવાની હતી પણ તેની પાસે
લગ્નખર્ય માટે પૈસા નહોતા. તેણે સંતને પ્રાર્થના કરી કે
તેઓ તેને મદદ કરે. તેમણે તેને કહ્યું, “તું અહિંચા મારી પાસે
રહે. જે કંઈ દાન કે બેટમાં આવે તે તું લઈ લેજો.” ત્રણ દિવસ
થયા પણ સંતના દર્શન કરવા કોઈ આવ્યું નહિ તેમજ કોઈ
કંઈ લાવ્યું નહિ. સંત અને ગરીબ માણસને ત્રણ દિવસના
ઉપવાસ થયા. સંતે કહ્યું કે “મારી પાસે મિલકતમાં ફક્ત

મારા જોડાં છે તે તું લઈ જા અને બજારમાં વેચી જે પૈસા આવે
તેમાંથી ભોજન કરી લે.” ગરીબ માણસ સંતના જોડાં લઈ
બજાર તરફ ઉપકર્યો. રસ્તામાં તેને અમીર ખુશરો મળ્યા.
તે શારગજા અને જ્ઞાની પુરુષ હતાં. તેમના ઊંટ અનેક
પ્રકારની કિંમતી વસ્તુઓથી ભરેલાં હતાં. તેમાં સોના, ચાંદી,
હીરા મોતી, માણોક અને ઉતામ વસ્તુઓ હતાં. જમવાને માટે
પણ સ્વાદિષ્ટ ભોજન, ઉતામ સ્વાદિષ્ટ ફળો અને અવનવી
ચીજે હતી. ગરીબે અમીર ખુશરોને વિનંતી કરી, “મને અત્યંત
તરસ લાગી છે તો પાણી પિવડાવો.” અમીર ખુશરો નામ અને
વિવેકી હતા તેઓ ઊંટ ઉપરથી નીચે ઉતાર્યો. તેમણે ગરીબ
માણસને પ્રેમપૂર્વક પાણી પિવડાવ્યું. તેમણે ગરીબ માણસને
પૂછ્યું, “તું કયાંથી આવે છે? તારા હાથમાં આ શું છે?”
ગરીબ માણસે પોતાના દુઃખની વાત કહી. તેની પાસે સંતના
જોડાં હતાં તે પણ કહ્યું. અમીર ખુશરોએ કહ્યું, ‘તું
મને નિજામુદ્દીન સંતના જોડાં આપી હે અને મારી પાસે
ઊંટ ઉપરનો બધો જ સામાન લઈ લે. આ બધા ઊંટ
તારી માલિકીના.’ ગરીબ માણસને આશ્ર્ય થઈ ગયું. તેણે
ઊંટ લઈ લીધા અને ખુશ થતો થતો તે ઘરે પહોંચી ગયો.

અમીર ખુશરો સંતના જોડાં માથા ઉપર મૂકી વૃક્ષ નીચે બેઠાં.
તુરત જ એમને સમાધિ થઈ ગઈ. તેઓ આખો દિવસ
સમાધિમાં રહ્યાં. સમાધિ પૂરી થતાં, જોડાં લઈ સંત પાસે
પહોંચ્યાં. જોડાંને જોઈને સંત બોત્યાં, “તમે કોણી પાસેથી આ
જોડાં ખરીદ્યા અને કેટલી કિંમતમાં ખરીદ્યા?” અમીર
ખુશરોએ બધી વાત કરી અને કહ્યું, “મેં મારા આઠ ઊંટ અને
તેના ઉપરનો સામાન આપીને જોડાં ખરીદ્યાં છે.” નિજામુદીન
સંત બોત્યાં, અરે આટલી ઓછી કિંમતમાં તને મળ્યા? તું બહુ
જ ભાગ્યાવાન છે! આટલું મહિંદ્રપ છે ગુરુપાદુકાનું.

ગુરુપાદુકા એ જ ગુરુની શક્તિનું સ્થૂળ સ્વરૂપ છે. તેમાં
ગુરુની શક્તિનો વાસ હોય છે. જે સાધક આ ભાવનાથી
ગુરુપાદુકાને નમસ્કાર કરે છે, પૂજા કરે છે અથવા પોતાની
જાતને સમર્પિત કરે છે તે સાક્ષાત ગુરુને જ સમર્પિત થઈ
જાય છે. ગુરુનો સ્થૂળ દેહ ગમે ત્યાં હોય પણ તેમની શક્તિનો
વાસ ગુરુપાદુકામાં હોય છે. આપણાને દર્શયવસ્તુમાં શ્રદ્ધા
બેસે છે એટલે સાધકે પ્રથમ ગુરુપાદુકાની પૂજાથી સાધના શરૂ
કરવી પડે છે. સાધનાની શરૂઆત બાધ્ય ગુરુપાદુકાથી થાય છે

પણ તેનું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ અથવા કહો કે સાચું સ્વરૂપ આપણી અંદર છે. આ સાચું સ્વરૂપ કેવું છે તેની વાત કરીએ.

ગુરુના બે ચરણ છે. આ બે ચરણ ઉપર જ સાધકની સાધનાનો આધાર છે. તે બે ચરણ છે ‘સો’ અને ‘હં’. દરેક સાધકે એક સત્ય ધ્યાનમાં રાખવું કે બાહ્ય સાધનાથી શરૂઆત કરી અંતઃસાધના તરફ વળવાનું છે. દરેક સંત અને શાસ્ત્ર કહે છે કે સાધકે અંતઃકરણના દ્વાર ખોલવાના છે. અંતઃકરણમાં ગુરુની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા અને પૂજા કરવાના છે અને તે ગુરુપાદુકા છે. ‘સોહમ’, ‘સો’ અને ‘હં’ એ ગુરુપાદુકાના ઇવ્ય ચરણ છે. આપણામાં રહેલી ચેતના જ શ્વાસ-પ્રશ્વાસ લે છે. પરમ ચૈતન્ય જ આ મંત્રનો ગાન કરે છે. એક સાધકને લાગ્યું કે જ્યારે તે ‘સોહમ’ની સાધના કરે છે ત્યારે તેનું શરીર શ્વાસ-પ્રશ્વાસ લેતું નથી પણ પરમ ચૈતન્ય જ તેનામાં શ્વાસ-પ્રશ્વાસ લે છે.

આ અનુભવ સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ શરીરની આગળની અવસ્થા એટલે કે પ્રાણશક્તિમાં થાય છે. એક સાધક પોતાના અનુભવનું વર્ણન કરતા કહે છે કે “સંસાર સમુદ્રનો અનુભવ ‘સોહમ’ માં દૂબી ગયો અને હું જ પરમ ચૈતન્યનો સુપદ્ધ બની

ગયો” આવો અનુભવ કેવળ સિદ્ધ ગુરુની કૃપાથી થાય છે. આ કૃપા બાહ્ય ગુરુપાદુકાના પૂજનથી શરૂ થાય છે અને આંતરિક ગુરુપાદુકાના ધ્યાનથી પ્રાપ્ત થાય છે.

જીવનની શુદ્ધિ એ સૌથી મહિંતનો મુદ્દો છે. વાંચેલું કે જાણેલું કંઈ કામમાં નહિ આવે, જીવેલું જ કામમાં આવશે. મારા ગુરુના દરબારમાં બેઠો છું. ગુરુએ ગુરુ કિલ્લી આપી છે તેથી બધામાં મારા ગુરુનાં દર્શન કરું છું એ ભાવે તમને બધાને પ્રણામ પાઠવું છું.

(શ્રી કાન્દિભાઈ દવેને ત્યાં પાદુકાપૂજન પ્રસંગે)

પૂ. પ્રેમ અવધૂતજીએ વંદનાની પંક્તિને સમજાવતાં વૃત્તિને સ્થિર કરવાનું જણાવ્યું તેનું સતત સ્મરણ રહેવું જોઈએ. પાદુકા પૂજન કરનાર અને કરાવનારની વૃત્તિ ગુરુમહારાજમાં સ્થિર કરવાનો સંનિષ્ઠ પ્રયત્ન થવો જોઈએ.

પતંજલિ મુનિ આ વૃત્તિના નિરોધને જ યોગ કહે છે.

‘યોગશ્વિતવૃત્તિ નિરોધः’

‘મનઃ- તેનું રહસ્ય અને નિયંત્રणા’ નામના પુસ્તકમાં અધિકેશવાસી સ્વામી શિવાનંદજી જણાવે છે તે પ્રમાણે: વૃત્તિ એટલે વમળ અથવા ભમરી. મન મહાસાગરમાંથી ઊઠતું

મોજું એટલે વૃત્તિ. વૃત્તિઓ એ મનનું રૂપાંતર છે. એ અવિધાની અસર છે. જ્યારે જ્ઞાન દ્વારા અવિધાનો નાશ થાય છે ત્યારે સર્વ વૃત્તિઓ બ્રહ્મમાં સમાઈ જાય છે તેને વૃત્તિલય કહે છે. પૂજ્યશ્રી એક ભજનમાં કહે છે કે:

સહજ સાધન સુલભ છોડી, ન મર રંગે વૃથા દોડી!

કરી લય વૃત્તિ રે' પોઢી! પઢ્યો પોથાં ન વા તો શું?

હમો ચંગા હમો ચંગા ખુદાના નામ પર નંગા!

આવરણાભંગ એ માનસિક વૃત્તિનું કાર્ય છે. પદાર્થો ઉપરના અવિધા અથવા સ્થૂળ અજ્ઞાનના પડદાને આવરણ કહે છે. અવિધા અથવા સ્થૂળ અજ્ઞાન પદાર્થોને આચછાદિત કરે છે, ઢાંકે છે. વૃત્તિ આ આવરણને અથવા અજ્ઞાનના પડદાને હટાવે છે ત્યારે પદાર્થો પ્રત્યક્ષ થાય છે.

આપણા મનમાં અસંખ્ય વૃત્તિઓ ઊઠ્યા જ કરતી હોય છે. પતંજલિ મુનિ આ વૃત્તિઓને પાંચ વિભાગમાં વહેંચે છે.

- (૧) પ્રમાણ વૃત્તિ
- (૨) વિપર્યય વૃત્તિ
- (૩) વિકલ્પ વૃત્તિ
- (૪) નિદ્રા વૃત્તિ
- (૫) સ્મૃતિ વૃત્તિ

મનનો એ સ્વભાવ છે કે એ જે પદાર્થનું ચિંતન કરે તેના
જેવું તે થઈ જાય છે. આ લક્ષણાને તદાકારવૃત્તિ કહે છે. પૂ.શ્રીઅને
આ સંદર્ભમાં જ શ્રીગુરુલીલામૃતમાં લખ્યું છે કે:

કૃષણ કૃષણ કરતાં થઈ ગોપી કૃષણસ્વરૂપ;
ગુરુ ગુરુ કરતાં શિષ્યનું રહે ન પૂર્વ સ્વરૂપ!

(અ. ૧૦૬ દો. ૨)

વિષય આપણાને બંધનરૂપ નથી પરંતુ વૃત્તિ અને
વૃત્તિની વિષય સાથેની એકરૂપતા-તદાકારવૃત્તિ મોહ અને
બંધનરૂપ છે.

અંતર્મુખ વૃત્તિ અને બહિર્મુખ વૃત્તિઃ

રજોગુણાના પ્રાધાન્યથી મનની વૃત્તિઓ બહાર ભટકે છે.
તેને બહિર્મુખવૃત્તિ કહે છે. રજોગુણ ઘટાડીને સત્ત્વગુણ
પ્રાધાન્ય જીવન બનાવવાથી મનની વૃત્તિઓ બહાર ભટકતી
અટકે છે. પછી મન સ્વસ્વરૂપમાં જ રહે છે. મનની આવી
સ્થિતિને અંતર્મુખ વૃત્તિ કહે છે. અને આવી અંતર્મુખવૃત્તિ અક્ષય
શાંતિ આપી શકે છે. પૂ.શ્રી શ્રીગુરુલીલામૃતમાં લખે છે કે:

બહિર્વૃત્તિ છોડીને, થાવું અંતર્નિષ્ઠ;
શાંતિ અક્ષય તો મળે, મરે સમૂળાં કિલાષ.

(અ.૬ દો. ૫૩)

ધૈર્ય અને આત્મપરીક્ષણ મનને બહાર લઈ જનારી સર્વશક્તિનો નાશ કરવામાં ખૂબ મદદરૂપ બને છે. આ રીતે મન જ્યારે બહાર ભટકતું બંધ થઈ જાય અને એની વૃત્તિઓનો નાશ કરવાનું સહેલું નથી પરંતુ સતત અભ્યાસ દ્વારા અને સત્ત્વ ગુણામાં સતત વૃદ્ધિ દ્વારા આ કાર્ય થઈ શકે છે.

અભ્યાસ અને ધૈર્ય દ્વારા મનની ચંચળતા દૂર કરી શકાય છે એવું તો શ્રીભગવાને શ્રીમુજે ગીતામાં કહ્યું છે.

આત્મકૃપા, ગુરુકૃપા અને ઈશ્વરકૃપા ત્રણે બેળી થાયત્યારે વ્યક્તિ મનની ચંચળતાનો નાશ કરી શકે. આ ત્રણેમાં આત્મકૃપા ૨૫%, ગુરુકૃપા ૨૫% છે અને ઈશ્વરકૃપા ૫૦% છે. પરંતુ ગુરુ અને ઈશ્વર ત્યારે જ કૃપા કરે છે જ્યારે માણસ પોતે સાચી દિશામાં પ્રયત્નો શરૂ કરે. માણસની આત્મકૃપાને લીધે નીતિમય જીવવાનું શરૂ કરે, અંતઃકરણ શુદ્ધ કરે પછી જ ગુરુકૃપા અને ઈશ્વરકૃપા આપો આવી મળે છે.

સાંસ્કૃતિક જીવન જીવવાનું અધુરું નથી પરંતુ એ તરફ ગતિ કરવાની આપણી વૃત્તિ હોવી જોઈએ. જે સેવાભાવ, સરળતા અને પ્રેમાળતા પૂર્ણ પ્રેમ અવધૂતજીમાં છે તે આપણામાં પણ આવી શકે. આપણે કેવળ પ્રયત્નો કરવાના છે. પૂર્ણ શ્રીનિ

પાદુકાને પૂજતાં પૂજતાં આપણો સારા વિચારો કરીએ અને
આપણું જીવન સરળ અને શુદ્ધ કરીએ તો ધીરે ધીરે આગળ
વધી શકીએ.

પૂજયશ્રીનું સમગ્ર સાહિત્ય ‘વૃત્તિ’ને ધ્યાનમાં રાખીને
રચાયેલું છે. તદનુસાર વૃત્તિને સ્થિર કરી, આચરण કરીએ તો
ધ્યેય સિદ્ધિ સરળ બની જાય. શ્રીગુરુલીલામૃતના ૧૩૦માં
અધ્યાયમાં પ્રચલિત દંતકથાની રજૂઆત પૂજયશ્રીએ અનોખી
રીતે કરી છે. બોડાણો પોતે કહેતો નથી કે હવે હું ઘરડો
થયો છું અને મારાથી અવાશે નહિ માટે પ્રભુ! આપ ડાકોર
ચાલો. પૂજયશ્રી શું લખે છે?

અરપી તુળસી ભાવથી કૃષ્ણાપદે તત્કાળ,
કરી દંડવત् જ્યાં કરે વૃત્તિ સ્થિર નિર્ધારિ;

મૂર્તિ તિહાં પાખાણાની કૃષ્ણાચંદ્રની તેહ
વદે પ્રત્યક્ષઃ:- ભક્ત હે! સદ્ભક્તિથી એહ.

થયો તુષ્ટ હું તાહરી; આવું તારી સાથ-
ચાલ ડાકોરમાં સુખે રહીએ બે સંગાથ.

(અ. ૧૩૦ દો. ૨૦થી૨૨)

- (૧) સ્વાન્ત વૃંદાવને વૃત્તિ ગોપી મળી,
કાનુંડો આત્મ નટરાજ ખેલે.
- (૨) વૃત્તિ ખેચરી કરી, નામરૂપ વિસરી,
રંગ રંગે હરિ કો સમાએ.
- (૩) એ છે એક જ તારણાહાર, દુર્વૃત્તિ દાનવ સંહાર,
જેનો સઘળે જય જયકાર.
- (૪) મનના સંકલ્પો રોકી, મારું-તારું કોરે ભૂકી
વૃત્તિ સ્વરૂપે રાખી રામને સંભારો.
- (૫) તૃપ્તિનો ઓડકાર, ઉન્મની નિદ્રા,
અહં- બ્રહ્મ- સમણો વૃત્તિ ઘેરી.
- (૬) રંગ દિવાના ફિર ફિર આઈ,
સોહં સોહં બેણુ બજાઈ,
વૃત્તિ ગોપિકા પ્રજ નચવાઈ..... તપસી છોડ દિયા....
વિવેક, પૈરાગ્ય, ષટ્સંપત્તિ અને મુમુક્ષુત્વ દ્વારા સાધકે
આ દિશમાં પ્રગતિ સાધવાની છે.
પાદુકાપૂજન દ્વારા પૂજ્યશ્રીએ આપણાને સીધો અને
સરળ રસ્તો તૈયાર કરી આપ્યો છે. આપણો હવે એના ઉપર
ચાલવાનું છે.

પૂજયશ્રીની પાદુકાના પૂજન માટે પૂર્મહિંશંકર શાસ્ત્રીજીએ
રચેલા શ્લોકો પૈકી બે-ત્રણ શ્લોકો સમજવા જેવા છે, આપણાને
ખૂબ પ્રેરણા આપે એવા એ શ્લોકો છે.

અર્થ્ય માટેનો શ્લોક:

શ્રીનાર્થિક્લિનફલકલ્પમિં શિરો મે
કૃત્વાંજલો નયનનિર્જરવારિપૂર્ણો ।
સર્વસ્વભિત્યવહિતોર્ધવિધાનહેતો
રંગ! ત્વદીય કરયોરહમર્પયામિ ॥

અર્થઃ હે રંગ ગુરુ! મારું આ મસ્તક છે તેને નાળિયેર કલ્પિને,
મારી આંખમાંથી વહેતી અશ્રુધારાને અંજલિ ગણીને, મારું આ
સર્વસ્વ તારા માટે અર્થરૂપ બનાવીને હું તારા બંને હાથમાં
અર્પુછું.

ગુરુ ચરણો સર્વ સમર્પણાનો સંકલ્પ કેટલો સુંદર છે?
તીર્થ સ્નાન માટેનો શ્લોક:

તીર્થીકરોતિ ચરણસ્તવ તત્ સમગ્રં
નીરાદિ યત્ સ્પૃશતિ તે ચરણારવિનંદમ् ।
તર્સમાદયં સુરનદી- નદ- સિન્ધુ- સંઘ:
સ્પૃષ્ટસ્તવયા ભવતુ ભૂતલ- તીર્થરાજઃ ॥

અર્થ: હે રંગ ગુરુ! તારાં ચરણ કમળના સ્પર્શે જલ
વગેરે તીર્થરૂપ બની જાય છે. હે ગુરુવર! તારા પાવનકારી
પાદસ્પર્શ આ નઢી, સમુદ્ર વગેરે આ પૃથ્વી ઉપર તીર્થરાજરૂપ
બની જાઓ.

પૂજયશ્રીએ નારેશ્વરના જંગલને મંગલ બનાવ્યું.
સાત ગામની સ્મરણભૂમિને નંદનવન બનાવી તો પાદુકાપૂજન
ક્રારા આપણું જીવનવન નંદનવન કેમ નહિ બની શકે?

અલંકાર અંગેનો શ્લોક:

તસ્માદશા અજાયન્ત જે કે ચોભયાદત:
ગાવો હ જર્ઝિરે તસ્માત् તસ્માજ્જાતા અજાવય:
ચાન્યેવાભરણાનિ લાલનધિયા માતાનસ્તુયા સતી
સ્વીયાત્રેયમધારયત् સુતમુખરછાયાદિદ્ધાતુરા ।
તાનિ ત્વં પરિધેહિ રંગ પુનરઘેતાનિ યેનાંજસા
જાનીયાત् સકલો જનસ્તવ રહો દત્તાવતારાત્મકમ् ॥

પૂજય બાપજી સાક્ષાત् દત્તપ્રભુના અવતાર હતા પણ કોઈને
સમજ ન પડી. સામાન્ય લોકોને આ વાતની જાણ થાય માટે
પૂ. શાસ્ત્રીજીએ રચેલા શ્લોકનો અર્થ આ પ્રમાણે છે.

માતા અનસૂયાએ જે આભૂષણ-અલંકારો દટપ્રભુને
પહેરાવીને એમને શાણગાર્થ હતા તે આભૂષણો હે બાપજી!
આપ પાછા ધારણ કરો જેથી લોકોને ખબર પડે કે તમે સ્વયં
દટ છો.

‘દેવને ભૂલી મંદિર પૂજે’ એવું આપણા જીવનમાં ન બને
એવી શ્રીરંગ ગુરુને પ્રાર્થના.

પાદુકાપૂજન- ચરણપૂજા દ્વારા આપણું આચરણ નીતિમય
બને એવી ગુરુમહારાજને પ્રાર્થના.

(અનુસંધાન પેજ ૪ નું)

જીવંત સત્પુરુષની અવેજમાં કોઈ સમાધિસ્થ મહાપુરુષ પર જો ચિત્ત સ્થિર થાય અને એમાંથી આપણાને સદા પ્રેરણા મળ્યા કરે તો એવી વ્યક્તિને અંતઃકરણના સિંહાસન પર સદ્ગુરૂપદે બિરાજમાન કરવામાં જરાય વાંધો નથી. વળી એ વ્યક્તિ અમુક જાતિ, વય દેશ કે કાળની હોવી જોઈએ એવું પણ નથી. સત્પુરુષ એ બધા બંધનો સાંસારિક, માયિક, વ્યાવહારિક બંધનોથી પરછે. ગુરુભાવ એ અંતઃકરણનો ધર્મ છે એટલે હંદ્યની ભાવના જ્યાં સંલગ્ન થાય, જેના સ્મરરણથી હંદ્યવીણાના તાર ઝણઝણી ઊઠે, જેના ચિંતનથી શાંતિ અને સમાધાન, શાતા અને સાત્ત્વિક આનંદનો અનુભવ થાય, ગમે તેવા હલમલાવી નાખે એવા જંઝાવાતોમાં પણ જેની હુંકથી આપણાને લાગ્યા કરે છે કે આપણા ઉપર સમર્થ મહાપુરુષનો પંજો છે અને આપણે સુરક્ષિત છી એ એવી અંતરમાં એક પ્રકારની અડોલ, સ્વયંભૂ શ્રદ્ધા રણક્યા કરે એવી કોઈ પણ જીવંત કે સમાધિસ્થ વ્યક્તિને ગુરૂપદે સ્થાપિત કરવામાં કલ્યાણ છે.

સદ્ગુરુની છંક

સદ્ગુરુનો અર્થ જીવંત આદર્શ - Living Ideal એવો સમજવાનો હોય. એ આદર્શ આપણે નજરે અનુભવીએ તો આપણને એ કક્ષા શક્ય છે એની ખાતરી થાય એટલે જીવનમાં હારી જનારને, હતાશ કે નિરાશ થનારાને એવા જીવંત આદર્શ નજર સામે જોવાથી ઓછીવત્તી હિંમત આવે, પ્રોત્સાહિત થઈને પુરુષાર્થ કરવાનું બળ મળે અને હાલી ગયેલી શ્રદ્ધા સ્થિર થવા પામે, જેમ એક અનુભવી નિષ્ણાત દાક્તરને જોતાં જ દરદીમાં એક પ્રકારની શ્રદ્ધા જન્મે છે ને તેનો બધો રોગ એ દાક્તરને મુખેથી બે શબ્દ સાંભળતાં જ જતો રહે છે તેમ એ જીવંત આદર્શને પોતાની આંખ સામે હરતોફરતો જોતાં ભવરોગીના અંતરમાં શાંતિ અને સમાધાનનો સંચાર થવા પામે છે.

(અનુસંધાન પેજ નં. ૩)